

ROZHOVOR

S RSDr. MILOŠEM JAKEŠEM

Biogram narátora

Miloš Jakeš, bývalý československý politik české národnosti a člen KSČ. Absolvent Vysoké školy stranické v Moskvě. Od roku 1945 člen Svazu české mládeže, kde v letech 1952–1955 působil jako tajemník ÚV ČSM. V období 1977–1987 zastával post tajemníka ÚV KSČ, v následujících dvou letech byl generálním tajemníkem ÚV KSČ.

Rozhovor

LR: Byl byste tak laskav a popsal Vaši činnost v ČSM? Jak jste se dostal do funkce tajemníka ÚV ČSM?

MJ: Když skončila válka, tak moje žena bydlela s děckem v Kroměříži a já na internátě ve Zlíně. Po válce jsem přišel pěšky z Kroměříže do Zlína, protože vlaky ještě nejezdily. První moje cesta vedla na již zřízený sekretariát KSČ. Bylo to v německém gymnáziu, které v té době skončilo. Přihlásil jsem se do strany. Bylo to 5. května 1945. Když jsem tam došel, tak mi řekli: „Bude dobré, když se zapojíš do Svazu mládeže.“ Probíhaly schůze a byla okresní konference. Já jsem byl zvolen jedním z delegátů na okresní konferenci a členem OV SČM a zároveň ideovým referentem. To všechno bylo dobrovolné, neplacené. Předsedou byl národní socialista, učitel a jmenoval se Černý. Národní fronta tam byla zastoupená celá.

Co bylo naším úkolem bezprostředně? Hlavně zakládat organizace Svazu mládeže v okrese. Já jsem se stal ve Zlínském kraji, tehdy Gottwaldovském, předsedou Svazu mládeže. Chodili jsme po vesnicích, přesvědčovali mámy, aby dívky pustily do Svazu mládeže. Zakládaly se národopisné soubory, na Valašsku, na Slovácku. Na schůzích jsme se dotkli politiky, co je nového, co chce vláda Národní fronty a co chce strana. Seznamovali jsme také členy s obsahem Košického vládního programu, kde bylo vyloženo, co se bude dít v této zemi. Aktivně jsme přispívali k organizování sportu. Pořádali jsme i různé festivaly. Bylo to spojení kultury s budovatelskou prací a seznamování s politikou a její vysvětlování. Ve Svazu mládeže bylo hodně členů a řekl bych, že se práce na Zlínsku dařila.

Organizovaly se i brigády. O sobotách a nedělích se stavěl kravín. Bylo potřeba nejenom odborníků, ale také přidavačů, kteří nosili cihly, míchali beton apod. Tak se rozvíjela práce ve Svazu mládeže. Ten prostor byl dost široký, nebyla to jen politika. Měl jsem mezitím ještě i jiné funkce. Byl jsem členem rady Okresního národního výboru. Zúčastnil jsem se také prvních voleb. Kandidoval jsem do Národního shromáždění, ale bylo potřeba dosáhnout složení sněmovny, dělníci, učitelé, a tak se na mě nedostalo. Hlasů jsem měl dost, poněvadž tam byly Baťovy internáty, kde bydlelo několik tisíc mladých lidí z Baťovy školy práce.

V krajských městech vznikaly Jednotné národní výbory. Předseda Jednotného národního výboru byl současně primátor Zlína i předseda okresního národního výboru. Já jsem dále aktivně dělal ve Svazu mládeže a byl jsem členem předsednictva ústředního výboru Svazu mládeže. Poté jednoho dne za mnou přišli, bylo to tehdy po těch

nešťastných procesech, abych odešel do Prahy. Řekl jsem jim: „Já do Prahy nechci, mě ta práce primátora a současně předsedy okresního národního výboru baví a jsou tu vidět nějaké výsledky, takže s tím nepočítejte.“ Jenže oni mi řekli: „Vážený soudruhu, ale politbyro to již schválilo, to je rozhodnuto, že budeš toho tajemníka ve Svazu mládeže dělat.“ To už jsem neměl odvahu odmítnout. Nic jiného mi nezbylo. Rád jsem nebyl a žena z toho byla nešťastná, vždycky říkávala: „Já jsem si vzala konstruktéra a teď tohle. To je život!“

Ve Svazu mládeže jsem jako tajemník odpovídal za ideologii, kulturu a mezinárodní vztahy. Na práci se podílel například Čestmír Vejdělek,¹ Pavel Kohout² a další. Byl jsem jako tajemník členem dvou institucí. Existovala komise pro oslavy, které předsedal ministr informací Václav Kopecký.³ Byl jsem členem filmové rady, jejímž úkolem bylo schvalovat scénáře filmů. Tam jsem se dostal mezi umělce, např. Marie Pujmanová,⁴ Marie Majerová,⁵ Vítězslav Nezval⁶ a další esa naší kultury. To byl pro mě velký zážitek v tom smyslu, že jsem je slyšel, jak myslí, jak mluví. Dříve jsem je znal pouze prostřednictvím jejich děl. Tam jsem od nich hodně pochytil. Bylo to zajímavé období práce. Vždy jsme dostali scénář, museli ho přečíst a pak se konala schůze a tam se o scénáři mluvilo, co je na něm dobré, co je špatné, jestli se to má vůbec filmovat. Tak to byla veliká škola.

JK: Komise pro oslavy působila při Národní frontě?

MJ: Komise byla u ministerstva. Oběma, komisi pro oslavy i filmové radě, předsedal ministr Kopecký. Samozřejmě tam byla zastoupena široce Národní fronta, všechny čtyři politické strany, odbory a mládež. Komise byla sestavena z představitelů organizací.

Dále jsem se zúčastnil i zasedání rady Světové federace demokratické mládeže v Maďarsku. Poté jsem byl na festivalu v Praze, kde jsem vedl krajskou delegaci. Později i na festivalu v Berlíně, v Rumunsku a také v Moskvě, ale to už jako student tamní vysoké stranické školy. Ne jako představitel mládeže, ale jako divák, který se šel na to podívat. Velice důležité byly i to, že jsme měli i nakladatelství Mladá fronta a spolu s časopisy i deník – Mladou frontu. Význam mělo především organizování různých akcí. Například to byly různé soutěže. Důležitá byla i práce s knihou. S čímž souvisel i Fučíkův odznak. Byl seznam knih, které si členové měli přečíst. Pak s nimi byl pohovor, jestli to zvládli a jak se na to dívají. Když byl pohovor úspěšný, tak obdrželi Fučíkův odznak. Dostali ho tisíce lidí. Práce s knihou byla úspěšná, poněvadž tam byla vložena naše historie, hlavně klasické knížky, např. Alois Jirásek⁷ či Božena Němcová.⁸ Poté i moderní a dobové knížky. Těch odznaků bylo uděleno tisíce. Já většinou podepisoval dokument, který se předal tomu, komu se udělil odznak, byla to taková pěkná plaketa.

LR: Kolik bylo knih v seznamu?

MJ: Hodně. Dotyčný přišel před komisi a ta se ho ptala: „Tak nám vylož to a tohle, řekni nám to a to.“ On musel na to odpovídat, jinak odznak nedostal. Pak jsme se velice aktivně zúčastňovali i v tělovýchově. Udílel se Tyršův odznak zdatnosti. Nebo akce, jako „Padesát jarních kilometrů“. Akce byly přitažlivé a dávaly mládež dohromady, poněvadž nikdo nešel sám těch padesát kilometrů, ale šel s nějakou skupinou lidí, kte-

¹ Čestmír Vejdělek (1925–2011) byl český spisovatel, publicista a redaktor. Publikoval pod pseudonymem Alexandr Jandera.

² Pavel Kohout (*1928) je český spisovatel, režisér, dramatik, novinář a básník.

³ Václav Kopecký (1897–1961) byl český politik, který působil ve funkci ministra informací (1945–1953) a ministra kultury (1953–1954). Přední ideolog KSČ.

⁴ Marie Pujmanová (1893–1958) byla česká spisovatelka a novinářka.

⁵ Marie Majerová (1882–1967) byla česká prozaička, novinářka a překladatelka.

⁶ Vítězslav Nezval (1900–1958) byl český básník, spisovatel a překladatel.

⁷ Alois Jirásek (1851–1930) byl český prozaik, dramatik a politik, autor řady historických románů.

⁸ Božena Němcová (1820–1862) byla česká spisovatelka.

rá po cestě zpívala, někde se zastavila a třeba si i zaspotovala. Mládež to přitahovalo a stmelovalo. To byla tato oblast, taková ideově kulturní a tělesné zdatnosti. Pak byla oblast budovatelská. To znamená dosáhnout větších výkonů, vyšší kvality. Dá se říct, že tyto akce byly úspěšné. Mezi těmi akcemi bylo třeba i stavět Koldům v Litvínově.⁹ To byl moderní způsob bydlení. Mládež pomáhala stavět za řízení odborníků. Budovatelská práce běžela na celé frontě. Soutěžili v továrnách. Tehdy vznikaly JZD. Z chlívků vyvedli krávy do kravínů, prasata do vepřinů, všechno se začalo měnit, ale musel to někdo postavit. Toho se zúčastňovaly svazácké organizace. Nejen ty, které na to měly odborně, to znamená třeba pracovní zálohy stavbařů, učni. Stavěly se vepřiny i nové domy pro národní výbory. Byla Akce Z a toho se účastnila mládež. Akce Z byla zlepšování životního prostředí vůbec.

To teď skončilo, už to nemá organizovanou základnu. Tehdy prostě to bylo všechno nějak organizované, dosáhlo se dobrých výsledků. Pak byla soutěž v jednotlivých oblastech, třeba svářčů, mnoho těch mladých lidí dostalo vysoká státní vyznamenání za výkony, které udělali. Soutěž za lepší využití strojů, za kvalitu výroby, vznikly Brigády socialistické práce, nejen mládežnické, to už byly brigády, kde se pokoušeli spojit práci s kolektivním životem. Scházely se i jejich rodiny, jezdily na společnou dovolenou do odborářských zařízení.

Důležité byly i vlivy mezinárodní. Chtěli jsme aktivně přispět na mezinárodní scéně ke spolupráci světové mládeže. Zavazovaly nás i události za války, kdy se zavřely vysoké školy, a některé studenty poslali do koncentračních táborů. Studenta Jana Opletala a mladého dělníka Václava Sedláčka zavraždili. Na to navazovat byl určitý závazek; že světové studentstvo si vybralo za Mezinárodní den studentů právě moment, kdy čeští studenti se vzbouřili nacistické moci. Takže jsme organizovali festivaly. Na těch festivalech byly soutěže pěveckých souborů. Přijely soutěžit týmy z jednotlivých zemí. Mládež žila bohatým životem.

Byl jsem také na festivalu v Berlíně, to bylo zvlášť takové přitažlivé. Tam byla vlastně západní hranice, u Braniborské brány. Přijela mládež z celého světa, pohybovala se jen v té části NDR. Nikdo nám tam neutekl nikam, přestože nás tam bylo několik tisíc. Tak to byly důležité kroky, za mír, které mládež dělala. Někdy to souviselo právě i s událostmi. Když jsme byli v Rumunsku, co si vzpomínám, tak hlavní heslo bylo *Boj za Martina*.¹⁰ On byl zavřený ve Francii za to, že odmítl bojovat v Indočíně jako voják. Celá světová mládež se sešla v Rumunsku a tohle bylo hlavní heslo – *Za Martina*. Vybojovat, aby ho propustili z vězení.

To jsou veliké zážitky z té doby. Dělal jsem to poměrně dlouho. Tajemníkem Svazu mládeže jsem byl vlastně dva roky. Pak už jsem měl svá léta, blížila se mi pomalu třicítka. Přišli soudruzi z Ústředního výboru a řekli: „Půjdeš na Vysokou stranickou školu do Moskvy.“ Skončil jsem ve Svazu mládeže. V centru Svazu mládeže, už jako zaměstnanec, jsem dělal asi dva a půl roku. Tak jsem se vlastně rozloučil se Svazem mládeže, i když ne úplně, poněvadž jsem v Moskvě byl na tom festivalu.

Člověk musel často řečnit, protože se pořádaly slavnosti a ty se bez úvodní řeči neobešly. Projezdil jsem celý kraj. Byla to zajímavá doba plná zvrátů, změn, nových úkolů. Mládež se k tomu připojovala. Musí to ale vždy někdo zorganizovat. Když to organizují dobří lidé, jde to dobrým směrem. Dnes taková organizace chybí, tak bo-

⁹ Koldům – kolektivní dům v Litvínově. Jedná se o rozsáhlý bytový komplex.

¹⁰ Jedná se o případ Henriho Martina (1927–2015), aktivisty francouzské komunistické strany, který odmítl bojovat ve válečném konfliktu v Indočíně. Distribuoval letáky na podporu ukončení konfliktu. Byl zatčen vojenskou policií a odsouzen na 5 let vězení. Henri Martin se stal symbolem boje francouzského lidu proti konfliktu v Indočíně.

johná, a tak živá. Všechno je stavěné vlastně na penězích, sport i zábava jsou na penězích postavené. Jiný svět.

LR: V roce 1953 jste se zúčastnil festivalu Světové federace demokratické mládeže v Číně?
MJ: Ano, ale to bylo zasedání rady Světové federace demokratické mládeže. Bylo to zajímavé. Dvakrát jsem se zúčastnil. Poprvé to bylo v Maďarsku, to bylo spojené zasedání rady s festivalem. Byl jsem jejím členem. Byl jsem dokonce členem Československého výboru obránců míru. Do Číny jsem letěl poprvé. Bylo to zajímavé. Z Moskvy jsme letěli Dakotou a čistého času jsme letěli 17 hodin do Pekingu. Po příletu do Pekingu jsme se dívali z okna, co se to děje. Tam byla záplava snad deset tisíc mladých lidí, kteří nás přišli vítat. Křičeli a mávali. Konalo se zasedání rady, všichni jsme se tam setkali a každý si podal ruku s předsedou vlády.¹¹ Také byla možnost navštívit určité části Číny. Já jsem jel s Fouknerem¹² a s takovou velkou skupinou, která se vejde do velkého autobusu. Co bylo zajímavé, jeli jsme škodováckým autobusem, někde i přes řeku, která byla mělká, a my jsme ji přešli. Přijeli jsme do vesnice. Tam byly jejich výrobní prostředky představeny. Šlo o čtyři traktory Zetor. Nejeli jen Češi, to jsme byli pouze dva, a těch 50 ostatních lidí bylo z různých států světa. Zavedli nás k řece. U řeky čerpadla Sigma Lutín, která tam realizovala závlahu. Když jsme s nimi mluvili, tak oni říkají: „Kolik vás je vlastně?“ – Kolik myslíte? – Nejméně 50 milionů. (smích) Já říkám: „To se moc mylíte.“ – Kolik tedy? Tak jim říkám, kolik je nás. Nevěřicně kroutili. Seznámili nás s životem v Číně, který předcházela revoluci. Říkali: „V minulé době jsme řeku využívali jako pole, poněvadž nebyla hluboká. Uprostřed tekla voda a po stranách bylo volno, tak tam jsme my pěstovali, poněvadž ti bohatí pole měli, ale chudáci to pěstovali v té řece. Když se řeka rozvodnila, bylo po úrodě, neměli nic. Když docházelo obilí, co jsme tam pěstovali, tak jsme vařili plevy a jedli jsme je. Když bylo vidět, že ty plevy nestačí, staří odcházeli, aby mladí mohli žít.“ Takové poměry tam byly, před revoluci.

Nejen v tomto směru. Ty poměry byly změněné. Jeli jsme do města vlakem a spali jsme v hotelu. Po příjezdu, když jsme ráno vstali, se tam shromáždilo tisíce mladých lidí. Měli jedinou výzbroj v ruce, plechový lavor. Ptáme se, co je, co dělají? – Jedou stavět. Čekají na vlak. – Na co mají lavor? V něčem je potřeba se nejenom umýt, ale také nosit zeminu. Lavor byl na vše. Pohled to byl úžasný, když nastupovali do těch vlaků s těmi lavory v ruce. Samí mladí lidé. Takže Čína tehdy na mě udělala obrovitý dojem. Pak jsem tam byl ještě dvakrát, naposledy v roce 1989.

LR: Už jste zmínil Výbor obránců míru. Jaká byla Vaše činnost ve Výboru obránců míru? V čem spočívala činnost výboru?

MJ: Byl jsem členem Ústředního výboru Obránců míru a zúčastňoval jsem se akcí s tím spojených. Svět byl v takové situaci, že byl pořád na krajičku války. Bylo třeba vyburcovat každého, poněvadž zbrojení ochuzovalo. Byly atomové zbraně. To byl její smysl, aby burcovala lidi proti válce a proti těm silám, které za ní stály, ať ze zájmu o zisk, nebo ve snaze mít moc nad lidmi.

JK: Vy jste v Ústředním výboru Obránců míru působil jenom po tu dobu, kdy jste byl ve funkci tajemníka? Potom už jste se neangažoval v mírové problematice?

MJ: Jako náměstek MV ČSSR jsem se zabýval prací s národními výbory a službou na ministerstvu vnitra, ne bezpečnosti. Já jsem ani nechodil do kolegia ministra vnitra, měl jsem své civilně-správní kolegium. My jsme se starali o národní výbory jako takové. Třeba jsme měli právo schvalovat, co jde směrem na výbory. Bojovali jsme proti pápírování. Dokonce při zasedání Ústředního výboru, který posuzoval tyto otázky, jsme

¹¹ Předsedou vlády Čínské lidové republiky v letech 1949–1976 byl Čou En-laj.

¹² Antonín Foukner (1924) působil jako sekretář předsednictva ÚV ČSM.

udělali ve Španělském sálu výstavu, co došlo za rok za úkoly na národní výbory. Tak byla to hromada jako půl skříně, kterou jsme tam vystavili, abychom upozornili, co se děje.

JK: Kdybychom se ještě vrátili do 80. let. Také se připravovala nová ústava. Vzpomenete si třeba, jak se mělo změnit postavení právě dobrovolných organizací a Národní fronty v tu dobu, kdy jste o tom uvažovali?

MJ: Národní fronta zůstávala, ale vztah strany a Národní fronty se změnil. Byla vypuštěna z ústavy věta, že strana má vedoucí úlohu a stát se řídí učení marxismu-leninismu. Strana a ideologie byla chráněná ústavou. Chruščov to zavedl v Sovětském svazu, a my to okopírovali. Tohle jsme odblokovali ještě před převratem u nás. Zrušili jsme zákon v parlamentu a změnili ústavu. Nová ústava, na které jsme pracovali, měla být schválena na sjezdu strany, který již byl svolán. V době převratu už to nebylo v ústavě. Za druhé ve straně byly dvě věci, nové stanovy strany. Už byly schválené Ústředním výborem a čekalo se, aby je schválil sjezd. Vrcholné funkce nesmí dělat daný funkcionář déle než dvě volební období. To umožňovalo větší rotaci kádrů. Ne, aby tam seděl jeden dvacet let. Gustáv Husák¹³ byl také dlouho. To byl druhý dokument.

Třetí dokument byl program další pětiletky s výhledem na 20 let. Čtvrtý byl nový program strany. To všechno bylo hotové. Jen to na sjezdu schválit. Problémem bylo, že vývoj událostí běžel časově rychleji, než byla námi připravovaná reakce na provedení změn svázaných ovšem s konáním sjezdu. Ten byl svolán myslím na srpen. Takže v tomhle smyslu to byly takové nešťastné náhody, které byly spojené s pohybem společnosti. Poslední věc – ambice jednotlivců, protože základní moment byl, že v té straně kolem vedení a zčásti ve vedení existovala skupina lidí, kteří měli v plánu svrhnout stávající vedení, aby mohla být důsledněji prováděna přestavba. Jak to důsledně provádění dopadlo, to je Sovětský svaz příkladem. Rozpadl se.

JK: Vy jste se stal předsedou Ústředního výboru Národní fronty v roce 1988?

MJ: To bylo svázané s těmito funkcemi a s tím, že jsem byl, za prvé, vedoucím naší delegace na politickém poradním výboru Varšavské smlouvy. Ta se konala na úrovni generálních tajemníků. Poslední se uskutečnila v červenci 1989. To bylo také zajímavé. Za druhé jsem byl předsedou Rady obrany státu. Tam byl prezident, byl tam ministr národní obrany, ministr zahraničních věcí, ministr vnitra. Tedy předsedou Národní fronty, předsedou Rady obrany státu a vedoucí delegací na zasedání politického poradního výboru Varšavské smlouvy, pokud se konal na úrovni generálních tajemníků.

JK: Ano. V Národní frontě, tam byla funkce, říkalo se tomu úřadující místopředseda?

MJ: Ano, to byl Tomáš Trávníček¹⁴ a po něm Rudolf Rohlíček.¹⁵

JK: Ti Vám pomáhali?

MJ: Trávníček to dělal dobře. Poslední jednání Národní fronty bylo ještě funkčním zasedáním. Bylo to někdy okolo 25. listopadu. Již po těch událostech. Tedy bylo to stanovisko k těm událostem. To moc času nevyžadovalo. Spíše udržovat kontakt. No a my jsme chtěli posilovat, tedy aby víc bylo z Národní fronty těch ministrů, než jich bylo. Oni byli dva, tři ministři byli příslušníky ostatních stran Národní fronty. Nebo čtyři? Takže na to jsme kladli důraz. Národní fronta vydržela všechno a fungovala dobře.

¹³ Gustáv Husák (1913–1991) byl československý politik, generální tajemník ÚV KSČ (1969–1987) a prezident Československa (1975–1989).

¹⁴ Tomáš Trávníček (1918–2008) byl československý lékař, vysokoškolský učitel a úřadující místopředseda ÚV NF ČSSR v letech 1971–1988.

¹⁵ Rudolf Rohlíček (1929–2009) byl slovenský a československý ekonom, politik, ministr financí a místopředseda vlády ČSSR, poslanec Sněmovny lidu Federálního shromáždění a místopředseda ÚV NF ČSSR 1988–1989.

Ostatní záležitosti, které obsahoval Košický vládní program, byly srozumitelné pro každého, jenž si to přečetl, tak věděl, co se bude dít nejbližších dvacet let. Samozřejmě Národní fronta nebyla jen o politických stranách. To je to nejdůležitější. Členy Národní fronty byl i Svaz mládeže, odbory a mnohé další. Vlastně pomalu každý občan byl členem nějaké organizace, která byla členem Národní fronty. Tělovýchova byla členem Národní fronty, odbory byly členem Národní fronty, Svaz protifašistických bojovníků a všechny zájmové organizace byly členy Národní fronty. Všichni byli v Národní frontě. Systém to byl dobrý.

Datum, místo interview: 7. 12. 2016, Praha

Narátor: RSDr. Miloš Jakeš

Tazatelé: Mgr. Lucie Rajlová, DiS., PhDr. Jiří Křestan, CSc.

ROZHOVOR

S PhDr. ZDEŇKOU HAJNOU, CSc.

Biogram narátorky

PhDr. Zdeňka Hajná, CSc., vystudovala Fakultu sociálních věcí a publicistiky Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1974 získala doktorát na katedře sociologie na Filosofické fakultě a dále pokračovala v letech 1976 až 1981 ve vědecké aspirantuře v rámci ČSAV – Sociologického ústavu.

Oblastí jejího profesního zájmu je problematika rodiny a ženská otázka. Pracovala nejdříve ve Výzkumném ústavu obchodu. Od r. 1979 na MPSV ČR na odboru rodinné a sociální péče, oddělení péče o rodinu, podílela se na pro-populační politice a budování systému Manželských a předmanželských poraden v ČR.

Od března 1990 působila ve funkci místopředsedkyně Českého svazu žen (ČSŽ). V období od roku 1992 do listopadu 2007, tedy dlouhých patnáct let, byla předsedkyní ČSŽ. Následně se ještě angažovala v dobrovolné funkci jako členka ÚŘŽ ČSŽ.

Dále byla od r. 1999 členkou Výboru pro rovnost příležitostí při Radě vlády České republiky pro lidská práva. V letech 2002–2008 byla členkou Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů.

Rozhovor

ZH: Pracovala jsem na Ministerstvu práce a sociálních věcí v odboru rodinné a sociální péče. V agendě jsem měla na starost výchovu k manželství a rodičovství, populační politiku a zabývala jsem se i otázkou diskriminace žen. Česká republika přistoupila k Úmluvě o odstraňování všech forem diskriminace žen a jednou za čtyři roky se zpracovávala hodnotící zpráva pro OSN. Ředitelka odboru byla předsedkyní komise rodiny Ústředního výboru Českého svazu žen a často na komise, s ohledem na pracovní vytížení, nechodila. Na zasedání jsem ji zastupovala a participovala tak na politice Českého svazu žen. Byla jsem tam jako odbornice. Situace do roku 1990 s ohledem na zastoupení poslanců v Parlamentu ČR – kdy byl kvóťový systém, ženy byly procentuálně zastoupeny, na jejich zastoupení se podílel i Český svaz žen (dále ČSŽ). Předsedkyně ČSŽ byla příslušící členkou vlády ČR. Cílem Komise péče o rodinu ČSŽ bylo předkládat návrhy na zlepšení jejich situace, vyjadřovala se k různým zákonům, které se týkaly rodiny a postavení dětí. V té době se zpracovávala na MPSV¹ nová rodinná koncepce, která byla konzultována s ženami po celé republice. S návrhem byly seznámeny a diskutovalo se s nimi o záměrech a požadavcích na Koncepci rodinné politiky. Měly možnost vyjádřit své názory, jaké jsou zapotřebí služby, co by se všechno pro rodinu mělo udělat. Mně to bylo trapné, že chodím na tato různá jednání a nejsem členkou ČSŽ. Tak jsem se zaregistrovala v místě bydliště v Praze 3. V základní organizaci (dále ZO) jsem byla brzy zvolena do výboru, a tak jsem se podílela na vymýšlení různých aktivit... Vzhledem k tomu, že v ZO jsme měly i starší ženy, vesměs důchodkyně, činnost jsme rozdělily do dvou oblastí. Pro mladší ženy

¹ MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

jsme organizovaly výlety, přednášky, hry pro ty maminy, které měly stejně staré děti jako my ve výboru. Pro další ženy jsme dvakrát, třikrát do roka uspořádaly setkání v agitačním středisku a pozvaly jsme tam nějakou hudbu, uspořádaly občerstvení a oslavily jsme např. MDŽ. Kromě toho v té době bylo zvykem, že z ústředí pro ZO chodily různé direktivy s tématy na přednášky, neboť se ženy měly vzdělávat. V devadesátých letech bylo Svazu vyčítáno, že ženské hnutí těmito direktivami bylo ideologicky svázáno s komunistickou stranou, a i vzdělávání žen bylo ideologicky ovlivňováno. Ženy dokázaly témata pojmout velmi zajímavě bez jakéhokoliv ideologického náboje. Pamatuji si, že byl příkaz, že všude ve všech ZO měly být uskutečněny přednášky na téma vědecko-technický rozvoj, což je strašně suché téma a těžko by nás to bavilo. Jak jsme to v naší ZO vyřešily? Pozvaly jsme si pana inženýra, který nám přišel vykládat, jakou spotřebu má levná konvice, levný elektrický sporák a jak užívat tyto technické výrobky v domácnosti, aby byla co nejmenší spotřeba. Chci říci, že všechna témata, která byla doporučena, jsme dokázaly uchopit ve svůj prospěch, aby to mělo nějaký smysl a efekt. Do ČSŽ jsem vstoupila v roce 1983 a v roce 1989 na sjezdu ČSŽ v Plzni jsem byla zvolena za předsedkyni Komise ÚV ČSŽ péče o rodinu. Na sjezdu ČSŽ se vystupovalo velmi kriticky k problémům, které byly ve společnosti a trápily ženy. Již si nepamatuji konkrétně, na jaké téma jsem vystupovala, ale diskuse se týkala rezortu ministerstva vnitra, úseku národních výborů, samosprávy. Do čtrnácti dnů jsem byla pozvaná k ministroví a projednávala jsem s ním své vystoupení a měla jsem možnost navrhnout, jakým způsobem by se zmiňovaný problém mohl řešit. Nejen já, ale všechny diskusní příspěvky na sjezdu s kritickými připomínkami byly projednány s příslušným resortem, který musel ke kritice zaujmout stanovisko. Předsedkyně ČSŽ se zúčastňovala jednání vlády ČR, kde tyto otázky byly projednávány. Musím říci, že v té době měly ženy daleko větší vliv na vývoj ve společnosti.

ZH: Jaké byly kontakty s Československým svazem žen? Byly jednotné stanovy a každá členka měla dvojí členství, byla členkou ČSŽ a automaticky byla i členkou Československého svazu žen (dále ČSSŽ). ČSSŽ byla politická špička ženského hnutí, a proto tak rychle v roce 1990 skončil svoji činnost. V té době neměl nikdo potřebu mít někoho, kdo by mu určoval, jakým způsobem se budou některé věci řešit... Do roku 1990 byly velmi úzké kontakty mezi Českou a Slovenskou republikou. Oba svazy měly stejné Komise, takže témata se navzájem projednávala. Já jsem na Slovensku znala, z titulu své pozice na ministerstvu, ale i dobrovolné práce, mnoho členek Slovenského svazu žen (dále SSŽ). Po celou dobu existence ČSŽ měl právo trvalého užívání ke Kounicovu paláci v Panské ulici v Praze, kde měl sídlo a v reprezentačních prostorách se pořádaly různé konference, zasedání, jednání, kam byly zvány i slovenské zástupkyně. SSŽ měl sídlo v Bratislavě a u Piešťan zámeček, který si ženy zrekonstruovaly.

LR: V porovnání mezi ČSŽ s SSŽ bylo věkové složení podobné?

ZH: To bylo stejné. V devadesátých letech se zaznívalo, že ČSŽ byla komunistická organizace, proto jsme si hned v r. 1990 udělaly analýzu z evidence členské základny a zjistily jsme, že 11 % členské základny byly komunistky, zatímco v celospolečenském měřítku bylo 17 % komunistek celorepublikově. Nedalo se tedy říct, že to byla ryze komunistická organizace. Pokud jde o členskou základnu, tak po roce 1990 vznikla komunistická organizace žen (Levicové kluby žen) jako další subjekt ženského hnutí. Do roku 1989 byly i kvóty na složení Ústředních výborů, kde musel být stanovený podíl reprezentantek jednotlivých politických stran. V mé Komisi např. byla národní socialistka Československé strany socialistické. Co nebylo dobré, bylo to, že každý se musel politicky angažovat a členství v ČSŽ „bylo nejméně bolestivé“. Bylo tam hodně učitelek, lékařek, které byly členkami jen proto, že se očekávala jejich angažovanost.

Takže po roce 1990 tyto ženy velmi rychle odešly, protože už nebylo potřeba být někde organizovaná. Přesto největší členská základna zůstala s velkým podílem zejména na vesnicích. Společenský život v městě je pestřejší, je více příležitostí – kino, divadla, přednášky atd. Na vesnicích do dneška platí, pokud si něco neuděláte samy, tak nic nemáte. Takže organizace na vesnici přežily.

Na sjezdu v roce 1990 se diskutovalo, zda změnit název. Diskuse byla bouřlivá, a nakonec se dospělo k závěru, že se členky nemají za co stydět, že nikdy nedělaly aktivity, které by byly proti lidskosti nebo proti duchu normálního života. Padaly tam takové výrazy, že nemáme zapotřebí se tzv. „překabátit“, jak bylo v té době dost obvyklé. V té době to udělalo hodně organizací, a dokonce Slovenky se přejmenovaly na Demokratickou unii žen. Přejmenování jim vůbec nepomohlo, protože když se pak psalo v novinách o činnosti Demokratické unie žen, v závorce se uvádělo bývalý SSŽ. Takže předpokládaný efekt odlišit se od komunistické historie se tímto přejmenováním nevyplatil, spíše naopak. Dneska ČSŽ nikomu nevadí, na vesnicích starostové velmi dobře spolupracují s organizacemi, protože jsou si vědomi, že bez spolkového života je na vesnici mrtvo.

Každá členka měla dvojí členství. Existovaly jednotné stanovy, které byly stanovami jak ČSŽ, tak SSŽ a ČSSŽ. V té době bylo všechno řízeno seshora dolů... To se členské základně nelíbilo a tedy 29. 11. 1989, kdy bylo zasedání českého Ústředního výboru, byla vyvolána diskuse, jak má tato organizace dál žít a fungovat. Bylo rozhodnuto, že se odstoupí od demokratického centralizmu a že vše půjde zespoda nahoru. Nedůležitější a nejpotřebnější jsou základní články a ty měly iniciovat všechny aktivity. Ukázalo se, že federální organizace není zapotřebí a byl vyvinut tlak na zrušení federálního ČSSŽ. Nebyla citěná potřeba politického zastřešení. Tak vznikly nové stanovy ČSŽ, které byly přijaty na sjezdu v březnu 1990, kde byl dán podnět ke zrušení ČSSŽ. Tento podnět byl akceptován i ze slovenské strany a na mimořádném sjezdu ČSSŽ v dubnu 1990 byla federální organizace zrušena.

Pokud jde o 17. listopad 1989, federální Ústřední výbor měl své regulérní zasedání 20. listopadu 1989. V tu dobu nebyly ještě zcela jasné informace o tom, co se odehrálo. Předsedkyně Českého svazu žen byla Mirka Němcová, která byla i v Ústředním výboru ČSSŽ a velmi nešťastně vystoupila na tomto shromáždění – postavila se za politiku Komunistické strany. Redaktorky časopisu *Vlasta* (periodika vydávaného ČSŽ) byly účastny 17. listopadu na Národní třídě a přišly na Ústřední shromáždění, kde chtěly vystoupit a předat informace, jaká situace byla na Národní třídě. Nebylo jim dáno slovo a bylo přijato usnesení, že ČSSŽ podporuje politiku komunistické strany a její postup na Národní třídě. Český svaz žen následně zasedal 29. listopadu 1989. Ženy byly strašně naštvané za to, co federální organizace udělala a postavily se proti jejich usnesení s prohlášením „my si přeci svoje děti nenecháme mlátit“. K této otázce byla na zasedání velká diskuse. Pracovnice ČSSŽ byly účastny tohoto zasedání, cítily, že federální organizace skončí, a tudíž skončí i jejich zaměstnání. Tak vyvíjely velký tlak na požadavek, který by zachoval ČSSŽ. Já jsem byla za předsednickým stolem a podílela jsem se na zpracování usnesení. Nikdy jsem nebyla zvyklá tzv. „pleticharit“, takže jsem trvala, že usnesení musí obsahovat všechny podstatné podněty z diskuse. Zástupkyně ČSŽ se na tomto zasedání dohodly, že bude zrušena federální organizace, že budou vytvořeny nové stanovy a začne se budovat organizace zespodu, z podnětů a požadavků základních organizací. Štěstí pro obě národní organizace bylo, že obě měly svoje vydavatelství. ČSŽ vydavatelství MONA – hospodářské zařízení, jehož značná část výnosů byla určena na činnost ČSŽ. SSŽ měl též své vydavatelství – *Živena*. Obě národní organizace odváděly každoročně značné finanční prostředky za prvé na činnost federální organizace – ČSSŽ a dále na činnost Národní fronty. ČSŽ každo-

ročně odváděl minimálně 1 milion korun. Národní fronta byla závislá na odvodech jednotlivých členských organizací.

Na mimořádném sjezdu v dubnu 1990 byla zrušena federální organizace ČSSŽ. Po zrušení ČSSŽ se dělil jeho majetek. Po listopadu 1989 vznikaly nové ženské organizace, které požadovaly finanční prostředky ČSŽ. Dokonce byl požadavek rozdělit všechny finanční prostředky ČSŽ pro nově se vytvářející organizace.

LR: Jakým právem?

ZH: To je přesně ono, jakým právem? Byl vyvíjen politický tlak, který neměl žádný právní aspekt. Proto členky ČSŽ na svém zasedání rozhodly, že finanční prostředky po federální organizaci ČSSŽ se rozdělí nově vzniklým ženským organizacím. Podle mého názoru se ČSŽ rozhodl čestně. V té době bylo moratorium na majetek společenských organizací a Květoslava Kořínková² jako ministryně Výboru lidové kontroly byla vládou pověřena tuto situaci řešit. Byla to žena, která respektovala právo, a proto jsme rozhodly, že peníze po ČSSŽ budou převedeny do rukou předsedkyně Výboru lidové kontroly a ona ať rozdělí peníze a rozhodne, „komu je dá a komu je nedá.“ ČSŽ nechtěl být arbitrem, který bude rozhodovat, kdo peníze dostane nebo nedostane.

Počátkem roku 1990 se konaly různé tzv. „kulaté stoly“, kde se setkávaly představitelky nově vznikajících ženských organizací a snažily se o vzájemnou diskusi a vysvětlení si nejasností. ČSŽ se snažil dosáhnout dohody na spolupráci, protože roztržité ženské hnutí nikdy nemůže mít, nebo jakékoliv hnutí, takový efekt, když se nedá dohromady. Kromě toho, že nově vzniklé ženské organizace dostaly na svůj rozvoj finanční prostředky rozdělené po ČSSŽ, byly jim vyčleněny i prostory v Kounicově paláci včetně vybavení počítačem. Údržba, správa, topení, voda, byla na vrub hospodaření ČSŽ. Nově vzniklé ženské organizace měly vše tzv. „gratis“. Mojí snahou bylo, aby pro nově vzniklé organizace byly vytvořeny podmínky pro jejich činnost. Na kulatých stolech jsme diskutovaly o podobě spolupráce, činnosti ženských organizací a vytvořily jsme koordinační skupinku, která by komunikovala mezi jednotlivými ženskými organizacemi a pokusila se vzájemně o společný postup. Na jednom z prvních zasedání jsme zpracovaly pravidla, jak bude využíván Kounicův palác ke sdružování ženských organizací.

Kauza Kounicův palác byla řešena státem asi tři roky. Jednání byla velmi složitá. V r. 1990 ještě existoval Hospodářský zákoník a ten povoloval občanským sdružením mít hospodářská zařízení a též obsahoval institut tzv. „trvalého práva užívání“. Poté byl přijatý obchodní zákoník 513/1991 Sb., kde institut trvalého užívání majetku přestal existovat (trvalé užívání znamenalo, že majetek nebyl váš, ale znamenalo, že je možno jej využívat neomezenou dobu), a proto se muselo řešit sídlo ČSŽ – zrekonstruovaný Kounicův palác z majetku ČSŽ. Dále se měla hospodářská zařízení přetransformovat na některou z obchodních společností, což se týkalo vydavatelství a nakladatelství MONA.

Díky institutu trvalého užívání se ČSŽ o Kounicův palác staral jako o vlastní majetek, a proto do jeho údržby a rekonstrukce byly vloženy nemalé finanční prostředky. Např. od roku 1983 do 1989 se rekonstruovaly reprezentační sály a vložilo se do této rekonstrukce cca 28 milionů korun. S ohledem na tyto skutečnosti, nebylo jednoduché vypořádání. Tenkrát to byla čtyři křídla. V jednom křídle byl archiv, ve kterém byly schované všechny dokumenty od roku 1954, kdy Anežka Hodinová-Spurná³ Kounicův palác dostala pro mírové hnutí a ženské hnutí. V archivu byly

² Květoslava Kořínková (* 1940) je česká politička a pedagožka, v letech 1989-1992 ministryně československých vlád.

³ Anežka Hodinová-Spurná (1895–1963) byla česká politička, funkcionářka KSČ a bojovnice za práva žen.

dohledávány všechny historické dokumenty. Nejdřív na nás přišla Praha 1, že je to jejich majetek a že ho chtějí. My jsme s nimi nejdřív jednaly, ale potom jsme dohledaly dokumenty z padesátých let, které prokázaly, že to není majetek obce, ale že to je majetek města. Hlavní město Praha si činilo nárok na tento objekt a chtělo jej pronajmout. Magistrát nám nabízel objekt proti bývalému Dětskému domu. Jenže ten dům byl vybydlený a musel by se rekonstruovat s nemalými finančními prostředky a na to jsme samozřejmě neměly. Nakonec jsme ještě dohledaly nějaké další dokumenty, ze kterých se zjistilo, že Kounicův palác je v majetku státu, nikoliv města. Jednaly jsme s panem Kočárníkem (v té době ministr financí), který respektoval právo. Přišly jsme s návrhem, že objekt vrátíme a nebudeme chtít žádné finanční vyrovnání s podmínkou, že se podepíše smlouva, že v zadním křídle v ulici Nekázanka, budeme mít sídlo a nebudeme platit nájemné. Smlouva byla na pět let s možností prodloužení. Nám se podařila smlouva prodloužit třikrát, a tak sídlo ČSŽ bylo patnáct let v objektu Kounicova paláce. Dalším požadavkem bylo sepsání smlouvy na využívání historických sálů ke spolkové činnosti organizace. Dosáhlo se dohody o využívání reprezentativních prostor – dvakrát v měsíci Růžový sál s kapacitou třiceti lidí a Historický sál pro 80–100 lidí jednou za měsíc. Tato smlouva platí dodnes, je sepsána na dobu existence organizace. Dnes ženské hnutí využívá prostory pro svá jednání, konference, oslavy apod.

LR: To máte dlouhodobě?

ZH: Ta smlouva je napsaná na dobu existence organizace; pokud bude existovat organizace, tak tato dohoda platí. Když jsme jednaly o objektu s panem Kočárníkem, předložily jsme mu projekt, že bychom chtěly vytvořit Dům pro ženy, což bylo velmi obvyklé v západních zemích. Měly jsme představu, že polovina objektu bude podnikatelským inkubátorem žen – cílem bylo ženy naučit podnikat a v prostorách Kaunicova paláce by měly ze začátku nějaké vybavené zázemí pro jejich rozvoj. Druhá část toho objektu měla sloužit komerčnímu účelu, aby získané finanční prostředky z komerční části pokryly náklady dalších neziskových aktivit, tedy i ženského inkubátoru, který v okolních zemích existoval. Na tento návrh nebylo slyšeno. Kromě toho v té době tam vyvíjely své aktivity, jak jsem uvedla výše, další ženské organizace. Ty si začaly stěžovat u ministra financí – pana Kočárníka, na nás, na ČSŽ. Cílem bylo získat objekt pro vlastní aktivity bez ČSŽ. Dosáhly toho, že pan ministr financí napsal dopis, že kromě Českého svazu žen z objektu Kounicova paláce musí být vystěhovány všechny další organizace, které tam sídlí bez jakéhokoliv právního vztahu. Docílily toho, že se musely všechny vystěhovat.

LR: Kolik bylo těch nových organizací?

ZH: Bylo jich asi patnáct, existovala Moderní žena, tam se angažovala básnířka Konstantinová, dále Sociálně demokratické ženy, kde se angažovaly političky Buzková s Volfovou. Poté vznikly Levicové kluby žen, to byly komunistky, které byly jak členkami ČSŽ, tak Levicových klubů žen nebo odstoupily od Svazu žen a vytvořily si svoji organizaci pod vedením Květy Čelišové. Dále Unie křesťanských žen, předsedkyní byla paní Janků, která se pak stala v Brně soudkyní u Ústavního soudu, dále ještě další Unie katolických žen, v čele s Maruškou Boháčovou, VTS jako ženský klub, Romské ženy, Ženy Prahy 5. Tyto organizace měly deset, patnáct členek. Jediný, kdo měl členskou základnu, tak to byly Sociálně demokratické ženy, Levicové kluby žen a Unie katolických žen, která měla členskou základnu po celé republice.

LR: A v porovnání se Svazem žen?

ZH: To vůbec ne, byly i regionální organizace, např. Ženy Křivoklátska. To bylo také zajímavé. V roce 1991 právě tyto organizace, jak jsme se různě scházely a jak jsme se snažily prosadit některé požadavky ženského hnutí, tak to bylo 16 organizací. Dohody

jsme se, že v roce 1991 zorganizujeme Národní kongres žen. Podnětem k tomuto kongresu byla Úmluva o odstraňování všech forem diskriminace žen (CEDAW). Probraly jsme jednotlivá ustanovení, paragrafy této Úmluvy a diskutovaly jsme o tom na kongresu. Šlo o jednotný cíl, stanovit otázky/požadavky pro vládu, jak by se měla řešit ženská otázka na základě podepsané mezinárodní úmluvy. Skutečně se domluvílo šestnáct ženských organizací. Původně svoji účast přislíbila reportérka Anna Wágnerová, která emigrovala do Německa a tam se zabývala ženskou otázkou. Přijela do České republiky v době, kde se připravoval Národní kongres žen. Spojila se s námi a byly jsme s ní domluvené, že na Kongresu vystoupí se svým referátem. V roce 1991 vznikla nezávislá organizace Gender Studies, v čele byla paní Jiřina Šiklová.⁴ Paní Šiklová očernila Svaz žen. Nikdy jsem nepochopila, proč byla tak silně angažovaná proti Svazu žen. Ona v době normalizace byla vyloučena z Filosofické fakulty, pak pracovala v Thomayerově nemocnici jako uklízečka a sociální pracovnice. Pod jménem Hroudová psala ve Vlastě články. Svaz žen jí v té době dal šanci, aby mohla přes zákaz publikovat a privydlět si nějaké peníze. Paní Wágnerová za námi v rámci přípravy Kongresu přišla a omluvila se, že na Kongres jít nemůže, protože by se v té době „společensky znemožnila“. V Právu v té době vyšel článek – *Velká slepice rozhodí zrní a malé slepičky jdou poslušně zobat*. Což byla její reakce na tento Kongres. Na Kongres měla z vlastní iniciativy přijít pí. Burešová, předsedkyně Poslanecké Sněmovny, která za sebe poslala zástupkyni, jejímž úkolem bylo Kongres narušit. Byly obavy, že by se ČSŽ podařilo zkoordinovat veškerou činnost ženského hnutí, kde ČSŽ bude někde na vrcholu, a ostatní ženské organizace budou poslouchat. To však záměrem Kongresu nebylo. Dokonce tenkrát redaktor Černý z České televize přišel do Kounicova paláce, nechal si předložit prezenční listinu a vyvolával si ženy z jiných ženských organizací, jestli tam skutečně jsou. U prezence byla bedna, která vypadala jako volební urna, která však byla pro přihlášení se do diskuse. Z prvního pohledu redaktor Černý pojal podezření, že se bude volit předsedkyně. Příprava tohoto Kongresu vyvolala v disidentských kruzích zděšení. Účast na Kongresu přislíbil ministr práce a sociálních věcí pan Horálek. Já jsem na tomto ministerstvu pracovala, měla jsem tam i dobré jméno jako odbornice. Proto jsem pana ministra požádala o jeho účast na Kongresu, požádala jsem ho o záštitu a finanční prostředky na realizaci. V té době jsem byla stále zaměstnancem ministerstva práce a sociálních věcí, protože jsem byla uvolněna pro výkon volené funkce. Z toho titulu jsem měla neplacené volno a kdykoli jsem se mohla vrátit zpátky na svoji pozici na ministerstvo. V pátek večer před konáním tohoto Kongresu mi najednou volal pan Horálek domů. Říká mi: „Paní doktorko, nezlobte se, ale já se vašeho Kongresu zúčastnit nemohu, protože bych se společensky znemožnil.“ Přislíbené finanční prostředky na organizování Kongresu nám poskytl, splnil slovo. Kongres dopadl velmi dobře, nikomu se ho nepodařilo rozbít. Přijaly jsme usnesení, které mělo jedenáct bodů k řešení vyplývajících z Úmluvy CEDAW.⁵ Dokument byl zaslán příslušným ministerstvům k řešení. Kongres byl nazván Národní kongres a po zkušenosti s jeho organizováním se ČSŽ rozhodl, že už nebude aktivní v žádných aktivitách s jinými ženskými organizacemi, protože jakákoliv dobře míněná myšlenka se obrátila vždy proti nám. Ne, že bychom byly v pasivitě, ale nevyvolávaly jsme společné aktivity. Když nás někdo pozval, tak jsme přišly, spolupracovaly, ale když ne, tak ne.

LR: Vy jste měly tu výhodu, že jste již měly mezinárodní kontakty?

ZH: ČSSŽ měl mezinárodní aktivity, které národní svazy neměly. To organizoval vždy federál. Existovala Mezinárodní demokratická federace žen (MDFŽ) a ČSSŽ byl čle-

⁴ Jiřina Šiklová (* 1935) je významná česká socioložka, publicistka a novinářka.

⁵ CEDAW – The Convention on the Elimination of All Forms of Discriminations against Women

nem této organizace. Byla to celosvětová organizace a paní Marie Kabrhelová⁶ v tomto hnutí byla velmi aktivní a měla ve světě velmi dobré jméno. Já jsem byla v roce 1991 pozvaná do Sheffieldu na konferenci MDFŽ a tam za mnou chodilo mnoho žen z celého světa, které se ptaly po Maruše. Díky tomu, že ČSŽ byl známý, tak nás začaly kontaktovat různé ženské organizace světa. Členská základna byla především na vesnici, vstoupily jsme do celosvětové organizace Vesnických žen (ACWW)⁷ a podílely jsme se na různých aktivitách.

ČSSŽ byl aktivní i v tom, že dotoval a dával peníze rozvojovým zemím nebo pomáhal realizovat různé projekty. Když se vybíraly v ČSŽ členské příspěvky, tak existovaly Fond solidarity, a i do něho se vybíraly finanční prostředky, za které by se nakupovaly potřeby pro rozvojový svět, především pro děti. Když se konal likvidační sjezd ČSSŽ, tak se i diskutovalo, co s tímto Fondem, který patřil ČSSŽ. Bylo tam nemálo finančních prostředků. Rozhodlo se, že se peníze vrátí zpět členkám v okresech ve stejném podílu, jak se na jeho tvorbě podílely. Všechny okresní organizace, jak české, tak slovenské dostaly určitý podíl, vypočetla se hodnota peněz na jednu členku a kolik měly členek, tak dostaly peníze zpátky. V České republice se na okresech vytvořil Účelový fond, jehož finanční prostředky se směly používat jen k charitativním a předem definovaným účelům, které byly stanoveny ve statutu Účelových fondů. Do Účelových fondů posléze byly získávány další finanční prostředky, aby se mohly podílet na regionálně charitativní činnosti. Sloužil i k podpoře, když se žena dostala do nějaké velmi špatné životní situace, tak byla dána možnost jí přispět a dát peníze. Myslím v roce 2002 byly veliké povodně, tak tehdy téměř Účelové fondy zmizely, protože finanční prostředky se rozdaly postiženým povodněmi.

LR: Docházelo k vylučování členek?

ZH: Nevyloučily jsme, do nových stanov princip vylučování nebyl vložen. Musím říci, že jsem měla štěstí na právníka, když jsme privatizovaly Vydavatelství a nakladatelství MONA, měly jsme tým odborníků. Byl tam velmi dobrý právník Saša Bílek. On nám poté dělal právníka. Měl velké soucítění s ženským hnutím a s neziskovým sektorem. Stanovy nám dělal on. My jsme řekly, co chceme, pak jsme to připomínkovaly, ale on to dal vždy do právní, štábní kultury.

LR: S tím souvisí otázka rehabilitace členek?

ZH: Ve stanovách do roku 1990 bylo ustanovení týkající se vyloučení členky. V nových stanovách toto ustanovení již nebylo. V období normalizace byly některé členky včetně předsedkyně ČSŽ z organizace vyloučeny. Všechny byly pozvány na mimořádný sjezd ČSŽ, kde byly rehabilitovány. V tom období byla předsedkyně Hanka Lagová a ta všechny tyto členky pozvala.

Po zrušení federální organizace jsme stále se SSŽ spolupracovaly na přátelské bázi. Měly ve vlastnictví hospodářské zařízení Živena, které se muselo též privatizovat. Vyměňovaly jsme si zkušenosti a navzájem jsme si pomáhaly a informovaly jsme se. Ony byly na tom lépe, protože měly vlastní objekt s prostory a nemusely bojovat za zachování prostor pro sídlo organizace. Vydavatelství Živena zůstalo ve vlastnictví Slovenského svazu žen. Okresní organizace se podílely na prodeji vydávaných časopisů a tím si po nějakou dobu udržely sekretariáty, které byly Živenou dotovány. Tato situace byla neúnosná. Živena byla zatížena dluhy. Nakonec jim nezůstalo nic kromě sídla organizace. V rámci transformace hospodářského zařízení MONA na kapitálovou společnost, došlo v duchu nového obchodního zákoníku k prodeji. Jednou z variant bylo též

⁶ Marie Kabrhelová (* 1925) je česká a československá politička KSČ. V letech 1974–1989 působila jako předsedkyně Československého svazu žen.

⁷ ACWW – Associated Country Women of the World

si vydavatelství ponechat. Nechaly jsme zpracovat obchodní plán a kolik bychom musely vložit do Mony, aby byla konkurenceschopná na současném trhu tiskovin. Zvažovalo se, že se vytvoří akciová společnost, kde by ČSŽ mělo majoritní většinu – tím bychom získaly nějaké finanční prostředky. Byl zpracován obchodní plán a zjistilo se, že by se do nově vytvořené akciové společnosti muselo dát 200 milionů korun, aby byla konkurenceschopná na současném trhu. Majoritní podíl, který bychom si nechaly, by se stále snižoval, a i kdyby se dojednala postupná sanace společnosti, dlouhodobě bychom do společnosti musely vkládat finanční prostředky a na rozvoj organizace by nic nezůstalo. Tak jsme ji nakonec prodaly ve dvou etapách Holandské společnosti VNU s požadavkem, že budou zachována jména těch časopisů, které MONA vydávala. Prodejem vydavatelství jsme získaly finanční prostředky na další rozvoj organizace. V té době se podařilo do usnesení prosadit, že získané finanční prostředky se rozdělí. Část se investuje do infrastruktury, koupily se nějaké domy, které jsou dodnes v majetku ČSŽ. Když jsme prodaly Vydavatelství a nakladatelství MONA, Svaz obdržel 140 milionů korun. Jsem přesvědčená, že v té době to bylo jediné vydavatelství a nakladatelství v České republice, které bylo prodáno za skutečnou hodnotu, kterou mělo. Za tuto transformaci jsme musely na dani státu odvést okolo 11 milionů korun. Když jsem po 17 letech odcházela ze Svazu, v majetku organizace bylo stále 90 milionů korun. Snažily jsme se velmi úsporně hospodařit tak, aby finanční prostředky zůstaly pro další generace.

LR: Z čeho vznikal ten rozpočet?

ZH: Do roku 1990 se sestával rozpočet z výnosů Vydavatelství a nakladatelství MONA. Na začátku 90. let měl ČSŽ osmdesát okresních sekretariátů, kde v každém okrese byly min. dvě zaměstnankyně a jeden řidič pro dva okresy. Do té doby ČSŽ neměl krajské uspořádání. Po mimořádném sjezdu ČSSZ v Kounicové paláci bylo 58 zaměstnanců, dvě třetiny byli zaměstnanci ČSSZ a jedna třetina ČSŽ. Takže první aktivitu, které jsem musela udělat, a nebylo to vůbec příjemné – se všemi zaměstnanci ČSSZ rozvázat pracovní poměry a vytvořit novou strukturu organizace ČSŽ. Nebylo to jednoduché. Na ústředí ČSŽ nakonec zůstalo sedm lidí. Pokud šlo o okresní sekretariáty, bylo také nutné snižovat počet zaměstnanců. Na nich nakonec zůstala jedna pracovní pozice. Následně však pokračovalo další snižování, protože výnosy nebyly tak vysoké, abychom mohli pokrýt všechny závazky po celé republice. Byl vypracován postupný plán snižování zaměstnanců na okresech. Nejdříve jsme sloučily podle počtu členek a velikosti okresu dva až tři okresy dohromady. Pokud jsme nechtěly razantně snižovat majetek organizace, bylo zapotřebí hledat nové zdroje. Zapojila jsem organizaci do projektové činnosti. První projektové aktivity v 90. letech, pokud jsme ještě nebyly v Evropské unii, byly možné prostřednictvím mezinárodních organizací. V roce 1994 existoval program Taxis Democracy, byl to evropský program, který měl pomáhat neziskovému sektoru v České republice. V Praze byla vytvořena centrála, která monitorovala a koordinovala činnost jednotlivých projektů. My jsme tenkrát předložili projekt „Jak budovat životaschopnou ženskou organizaci“. Projekt byl napsán německými a belgickými přáteli, ale předložen byl ČSŽ. Všechny peníze plánovaného rozpočtu obdržela naše organizace. Vedoucí monitorovací kanceláře byl Dr. Fiala a ten nám řekl, že jsme jediná organizace, která získala peníze na činnost v rámci České republiky. Dva roky jsme jezdily po celé republice s našimi zahraničními partnery a měly jsme semináře pro funkcionářky. Učily jsme je vystupovat, rétoriku, jak pořádat setkání, schůze, jak lobovat – to nás učili němečtí partneři, Belgičané nás naučili rozpočtovat aktivity projektů. Naučili nás též jak psát projekty. Díky tomuto projektu se nám podařilo získat asi 40 počítačů, které šly do okresů, aby sekretariáty byly vybavené. V období „předvstupním“ jsme měly taky mnoho pro-

jektů v rámci PHARE DEMOCRACY zejména zaměřených na pomoc ženám na trhu práce. Vytvářely jsme poradenská centra, dělaly jsme motivační kurzy. Pomáhaly jsme jim v zapojení se na trhu práce a zlepšovaly jsme jejich kvalifikaci. Dále jsme v projektové činnosti pokračovaly i v rámci Evropského sociálního fondu (dále ESF), kdy jsme měly velké projekty zaměřené na spolupráci s dalšími neziskovými organizacemi. Jejich cílem bylo vždy pomáhat ženám.

LR: Což ve vašem případě byla velká výhoda proti těm nově začínajícím.

ZH: Ano, máte pravdu. Ale tuto šanci měli všichni. Já jsem ji měla, že jsem v zahraničí měla osobní dobré přátele. Např. ten úplně první projekt nám skutečně napsal můj jeden velmi dobrý známý, předseda belgických zemědělských odborů. Hlavně nás naučil projektovým dovednostem – jak řídit takový projekt a zejména ho kvalitně napsat. Já jsem poté psala projekty již sama. Ne vždy byla tato práce úspěšná, ale v projektových aktivitách si člověk musí zvyknout, že třeba napíše deset projektů a jen dva z toho vyjdou. Šanci na projekty měli všichni stejnou. Nehledě na to, že jsem přesvědčená, že v mnoha případech, kdy nám projekty nebyly schváleny (a nebylo jich málo) bylo proto, že je předkládá ČSŽ.

LR: To zůstává dodnes stejné. Když se vrátím zpět k otázkám, tak jedna otázka směřovala na vaši spolupráci se samosprávou?

ZH: Musím říci, že do určité doby spolupráce se samosprávou a státní správou byla. Díky tomu, že jsem socioložka, tak jsem té profesi i využívala k tomu, že jsem vždycky zpracovala otázky na palčivá témata a ženy v regionech na ně odpovídaly. Např. když se projednával zákoník práce, zpracovala jsem dotazník a rozeslala jsem ho do členské základny. Ptala jsem se na některé věci, co by mělo být v zákoníku práce, co by tam být nemělo, jaké jsou problémy apod. Následně jsem dotazníky vyhodnotila a zpracovala jsem z toho stanovisko ČSŽ. V určitém období na nás slyšeli, protože si uvědomili, že zejména venkov, kde Svaz měl členskou základnu, neznají nebo nevědí, co se tam děje a získávali informace, které neměli. Když se poprvé upravoval zákoník práce, ve spolupráci pana náměstka Šimerky z Ministerstva práce a sociálních věcí jsme uspořádaly v Senátu velkou diskusi k zákoníku práce. On přišel a diskutovali jsme v Senátu Poslanecké sněmovny, kde byla dána možnost výměny názorů. Když v roce 1995 byla organizována OSN 4. konference o ženách v Pekingu, kde byl přijatý dokument „Akční platforma ze čtvrté konference OSN o ženách“, který obsahoval dvanáct oblastí zájmu, který je zapotřebí ve prospěch žen realizovat. Ze Svazu jsme se konference zúčastnily dvě a následně jsme tuto platformu rozpracovaly a jezdily jsme po regionech, kde jsme realizovaly různé semináře a z diskuse vyšlo mnoho podnětů, které je třeba řešit v naší zemi. Zpracovaly jsme stanovisko a daly k dispozici Ministerstvu práce a sociálních věcí. Jedním z požadavků platformy bylo, že v každé zemi, která ratifikovala Úmluvu CEDAW musí být zřízen státní mechanismus – institucionální struktura, která by prosazovala rovnost mezi ženami a muži. Když jsme se vrátily ze 4. konference OSN v Pekingu, dohodly jsme se s předsedou Sociální demokracie – Milošem Zemanem, že předložíme interpelaci, která by požadovala tuto institucionální strukturu v ČR vytvořit. Pan Zeman pověřil poslankyni Hanu Organikovou, aby interpelovala ve Sněmovně Parlamentu za založení institucionálního mechanismu prosazování rovnosti žen v naší republice. V té době byl předsedou Sněmovny pan Václav Klaus, který se na tuto interpelaci vůbec nepřipravil. Podcenil situaci, takže nakonec v roce 1998 Poslanecká sněmovna uložila ministru práce a sociálních věcí vytvořit nějaký útvar, který se touto problematikou bude zabývat. V mezinárodním úseku MPSV bylo vytvořeno oddělení o 5 lidech, které se touto problematikou začalo zabývat. V návaznosti na Akční platformu ze 4. konference OSN se následně zpracovávaly každoročně (a zpracovávají se dodnes) Priority vlády na odstraňování dis-

kriminace žen. K nim jsme dávaly každoročně připomínky. Připomínky dávaly i jiné ženské organizace a další odbornice. Na fakultách vznikaly nové útvary, nová oddělení, která se touto tematikou zabývala, i tito pracovníci se podíleli na připomínkách. Musím se pochválit, že Svaz žen dobře lobbboval na Poslaneckou sněmovnu. Následně hodně pomohl vstup do Evropské unie, protože jedním z přístupových bodů byla rovnost příležitostí pro ženy a muže, takže i když se to našim pánům politikům nelíbilo, museli nějaké kroky udělat. Vznikla Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů, na ministerstvech byly vytvořeny tzv. Fokal Point pozice – jsou to pracovníci, kteří jsou zodpovědní za prosazování rovnosti příležitostí pro ženy a muže ve svém rezortu. Institucionální mechanismus byl nejdříve vytvořen na MPSV, v současné době je na Úřadu vlády v gesci ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu.

LR: Vidíte v postavení ženy ve společnosti v aktuální situaci zlepšení?

ZH: Musím si trochu píchnout do vlastního hnízda. Mnohdy si za tu situaci mohou samy ženy. Stále v ženském chování existují stereotypy, na kterých se podílejí samy ženy. Jak v rodině, tak i na trhu práce. Bylo by zapotřebí je vzdělávat. Na druhou stranu musím říci, tradiční způsob života mnohým rodinám nevyhovuje. Posun je hodně znatelný.

LR: Vy se tímto tématem zabýváte už 25 let?

ZH: Ano, rodinou a postavením ženy ve společnosti jsem se již zabývala na vysoké škole a pak následně v praxi. Největší diskriminace žen je na trhu práce, proto jsme projekty zaměřovaly na postavení žen na trhu práce. Učily jsme je, jak se mají prezentovat, jak si mají říct o mzdu, protože je prokazatelné, když při přijímacích pohovorech se zeptají na mzdu muže, ten se ohodnotí vysoko, kdežto žena se vždycky podhodnotí. Ženám chybí větší sebevědomí.

LR: Zabývá se Svaz i nadále otázkou rovnoprávnosti žen?

ZH: Za mého působení jsme se vždy chytily nějakého tématu, které v tom určitém období bylo důležité. Uskutečnila se Pekingská konference, vytvářely jsme priority. Teď byla přijatá Istanbulská smlouva, která se týká násilí na ženách. Svaz žen měl na toto téma projekt. Požadavkem Evropského ženského hnutí, sdruženého do Evropské ženské lobby (dále EWL) je, aby ženské organizace spolu navzájem spolupracovaly. Svého času byly pozvány 3 organizace na jednání EWL, které nám navrhlo, abychom i v naší zemi vytvořily ženskou lobby. Podmínkou ženské lobby je, že za jednu zemi může být jen jedna organizace členem EWL. Musí se vytvořit koordinační článek, do kterého mohou vstoupit všechny ženské organizace, které v té zemi existují. Toho jednání jsme se účastnily 3 – za organizaci Profem, Unie katolických žen a ČSŽ. Založily jsme Českou ženskou lobby, kde nás bylo nejdřív pět, a poté sedm. Každé dva roky proběhly volby, kdy předsedkyní České ženské lobby (ČŽL) dělala představitelka jednoho ženského hnutí. V současné době je předsedkyní předsedkyně ČSŽ. Já jsem se hodně věnovala trhu práce, zaměstnanosti, službám pro ženy, dnes se organizace zaměřila na podporu Istanbulské smlouvy. Myslím si, že to je dobře. Organizace musí být progresivní, reagovat na současné problémy, které se řeší. Hlavním záměrem by vždy mělo být co největší informovanost žen a jejich zapojení do řešení celospolečenských témat a uchopit je a nějakým způsobem je připomínkovat.

LR: Byl tlak na zrušení Svazu?

ZH: Zevnitř ne, ale zvenku velmi silný. Hlavně kvůli majetku, jednalo se o Vydavatelství a nakladatelství MONA.

LR: Časopisy existují dodnes?

ZH: Časopisy stále existují, nejdříve byla vlastníkem holandská společnost, která Vydavatelství následně prodala. Když byli vlastníky Holanďané, tak jednou za čas, když přijeli do republiky, se zajímali o dění ve Svazu, co děláme. To už ale dlouhá léta není. Když si vzpomenu na 90. léta, tak samotní novináři MONA šli tvrdě proti Svazu žen.

Nebyli jsme tenkrát na stejné lodi. Oni dokonce požadovali, aby se Svaz Vydavatelství vzdal, přenechal je novinářům, kteří by ho zprivatizovali ve svůj prospěch jako v ostatních vydavatelstvích. Pamatuji, že jsme v Kounicově paláci měli na toto téma velkou diskuzi, kde prosazovali, že oni jako zaměstnanci mají na vydavatelství nárok. V té době bylo hodně článků redaktorů z MONY, kteří bojovali proti Svazu žen. Svaz tak ztratil možnost publikovat ve svých vlastních časopisech

LR: Změnila se i struktura časopisu?

ZH: Změnila se hodně a myslím si, že i na škodu. Byl převzat holandský model, na který byli zvyklí. Ten však nevycházal z našich podmínek a požadavků. Zapomněli, že Vlasta byla hlavně časopisem vesnice, což už dnes neplatí. Vlasta měla jeden z největších počtů výtisků v devadesátých letech. Dnes má Vlasta velmi málo výtisků a již ztratila své čtenáře. To možná byl i důvod, proč holandská společnost vydavatelství poté prodala. Vlasta má letos 70. výročí založení a ČSŽ padesáté výročí.

LR: Dostával Svaz žen příspěvek z ministerstva?

ZH: ČSŽ nedostával vůbec nic, nikdy, ani v minulosti před rokem 1990. Veškeré náklady před rokem 1990 byly hrazeny z výnosů vydavatelství a nakladatelství MONA. V počátku 90. let se v rámci privatizace vytvořila tzv. „Zlatá cihla pro neziskový sektor“. Záměrem bylo vytvořit zdroj pro financování neziskového sektoru. Diskutovalo se o tom velmi a hodně dlouho a návrhy byly schvalovány Poslaneckou sněmovnou. Celou dobu se zvažovalo, že tyto výnosy by sloužily na financování neziskového sektoru. Poslanecká sněmovna však rozhodla o tom, že z těchto prostředků budou financovány Nadace, které budou přerozdělovat finanční prostředky na jednotlivé projekty. ČSŽ rychle založil nadaci s názvem „Nadace žena“. Chtěly jsme vstoupit i do tohoto výběrového řízení přerozdělování finančních prostředků, protože se rozhodlo, že ty finanční prostředky budou rozděleny podle sektorů. Bohužel díky liknavosti našeho právního řádu, i když jsme splnily všechny podmínky pro to, abychom mohly být sektorovou nadací, byla Nadace žena zaregistrována pozdě. Díky tomu jsme z výběrového řízení vypadly. Poslanecká sněmovna přijala zákon, který tyto peníze rozdělil některým nadacím. Ženská otázka byla přidělena lidsko-právní Nadaci rozvoje občanské společnosti, která dostala část finančních prostředků s tím, že ženy nedostaly svoje vlastní peníze. Ženská otázka byla pojata jako lidsko-právní, zatímco např. programy pro děti jsou financovány z jiné nadace. Přijala se pravidla pro každoroční dělení finančních prostředků – jsou vyhlašována aktuální témata, na která je nutno předložit projekt a výběrové řízení rozhodne o přijemcích.

LR: Přemýšlela jste někdy o politickém působení?

ZH: Když Miloš Zeman založil Realistický blok, který sružoval na základě obdobného programu některé organizace, středolevé politické subjekty, tak jsme do něj vstoupily také, protože se nám spolupráce ze začátku velice líbila – vytvořila se Komise žen, kterou vedla Maruška Paukejová. Pracovalo se na koncepci ženské otázky, rodinné politiky. To bylo před volbami do Poslanecké sněmovny v r. 1996. Předpokládalo se, že subjekty, které byly v Realistickém bloku, dají své zástupce pro vytvoření kandidátek. My jsme tenkrát proškolily velké množství našich žen v regionech. Zpracovaly jsme pro ně podkladové materiály – otázka bydlení, rodiny, statistiky. Naším zájmem bylo je připravit na diskuzi v terénu v rámci volebních setkání. Dohoda se Zemanem byla taková, že na volitelná místa kandidátních listin ČSSD budou postaveny dvě členky ČSŽ. Já jsem měla kandidovat v Plzeňském kraji, a ještě jedna členka v Praze, která v současné době dělá předsedkyni Nadaci Žena. Jezdily jsme po všech „črtech“, na různé meetingy s ženami a připravovaly jsme se na volby. Když přišla doba sestavování kandidátek, tak na nás tzv. „zapomněli“.

LR: Na Svaz žen?

ZH: Nejen na Svaz žen, ale na celou koncepci Realistického bloku. V té době nás oslovili Důchodci za životní jistoty. Předsedou byl Josef Koníček a my jsme se s ním domluvili o spolupráci ve volbách 1996. Naše ženy se dostaly na kandidátní listiny, v regionech jsme se zúčastňovaly volebních meetingů. Bohužel Důchodci za životní jistoty nepřekročili hranici pěti procent, takže se do Poslanecké sněmovny nedostali. S nimi jsme měly čestnou dohodu i o rozdělení finančních prostředků, pokud přesáhnou více jak 3 % voličů. Tuto hranici překročili, a když obdrželi finanční prostředky na činnost organizace, slíbený podíl dali k dispozici i ČSŽ. My jsme z toho vytvořily Fond na volby, a když potom nějaká členka kandidovala někde v regionu a potřebovala finanční prostředky na letáky, pronájem volebních místností a další, tak jsme jí ty peníze z tohoto Fondu daly. Unikátní bylo založení nejdříve Hnutí Ženy za Brod, dnes strana Ženy za Brod, která kandiduje jak v parlamentních volbách, tak komunálních. Tomuto subjektu jsme poskytovaly z volebního fondu finanční prostředky na letáky a další aktivity. V prvních volbách, kdy se toto hnutí zapojilo v komunálních volbách v Havlíčkově Brodě, získaly dvě místa – jedna členka se stala dokonce v radě města místostarostkou Havlíčkova Brodu. To byl jeden unikátní příklad, kdy se ženy takovým způsobem politicky angažovaly. Jak to vypadá v základních organizacích konkrétně, nevíme, ale setkáváme se často, že starostky jsou členkami ČSŽ, že si vytvářejí regionální hnutí.

LR: Jaký byl váš vztah k Hnutí za rovnoprávné postavení žen v Čechách a na Moravě (dále HRPŽ)?

ZH: Na mimořádném sjezdu ČSŽ v březnu 1990, který se konal v Dopravních podnicích v Praze, byl přítomný Pavel Klener, v té době ministr práce a sociálních věcí, a poslankyně Parlamentu Jaroslava Moserová.⁸ V roce 1990 bylo ještě zvykem, že se politici zúčastňovali na diskusích s neziskovými organizacemi. Mimo jiné se na tomto sjezdu diskutovalo, že díky novému volebnímu zákonu ztratila občanská sdružení možnost kandidovat, a politické strany ženy dávaly vždy na poslední místa, a tak neměly ženy šanci, aby byly zvoleny. Usneslo se, že založíme nějaké politické hnutí, které nahradí předchozí možnost zapojení se občanských sdružení do voleb. Takže jsme založily Hnutí za rovnoprávné postavení žen v Čechách a na Moravě. Na rozjezd jim byly poskytnuty finanční prostředky. Zpočátku jsme spolu komunikovaly velmi dobře. Předsedkyní byla paní Fibingerová. Z počátku se zpracoval bohatý regionální seznam žen, které měly zájem vstoupit do politiky. Vedení Hnutí při přípravě kandidátek ve volbách do Poslanecké sněmovny v r. 1992 zjistilo, že pokud se nespojí s nějakou politickou stranou či hnutím, nemá velkou šanci se do České národní rady dostat a začaly se naplňovat spíše vlastní ambice členek vedení než ambice celku jako takového. Dohodly se s moravskou politickou stranou HSD-SMS (Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko, moravské politické hnutí působící v českém parlamentu mezi léty 1990–1996), se kterou se spojily a zapomněly na ty členky v terénu, které se již angažovaly. Za Hnutí se dostala do ČNR jedna poslankyně – Marta Hubová, která následně přestoupila do strany ODA. Situace se začala vyostřovat, představitelky Hnutí pojalý domněnku, že Svaz bude zrušený na základě „Moratoria na majetek společenských organizací“. Jejich největší obavy souvisely především s tím, že by ČSŽ přišel o svůj majetek, finanční prostředky a že je tedy nutné převést vše na HRPŽ a HRPŽ bude Svaz žen podporovat. Tím, že ČSŽ na tento návrh nepřistoupil, dostalo se Hnutí do tvrdé opozice proti Svazu. Původní vedení zvolené mimořádným sjezdem ČSŽ v r. 1990 již nebylo a do vedení se dostaly

⁸ Jaroslava Moserová (1930–2006) byla česká lékařka, spisovatelka, překladatelka, diplomatka a politička.

- ženy, které s činností ČSŽ nic neměly, nebyly to ani bývalé členky ČSŽ. Od r. 1992 se vyprofilovalo jako odpůrce Svazu žen.
- LR:** Z vnitřku nešly žádné tendence na zrušení Svazu?
- ZH:** Ten, kdo chtěl vystoupit ze Svazu žen, tak vystoupil a tím to skončilo. Hlavně ve městech se zrušily základní organizace, na vesnicích zůstaly. V roce 1990 měl ČSŽ 600 000 členek, po změnách v r. 1989 zůstalo cca 90 000 členek. Zůstaly ty, co té myšlence věřily.
- LR:** Značná část asi na vesnicích?
- ZH:** Největší členská základna je na vesnicích. Vše je odvislé od lidí. Musí se najít jedna nebo dvě ženy, které to táhnou a které zapojí další do společné práce. Když začaly být problémy s tím, jak získat předsedkyni, tak jsme dokonce do stanov daly, že vedení může být kolektivní, ale přesto ve vedení musí být nějaký tahoun, který se obklopi členkami.
- LR:** Jak dlouho jste byla členkou Svazu žen?
- ZH:** Členkou ČSŽ jsem od r. 1983 do dneška. 17 let ve vedení organizace, a to jsem s tím vůbec nepočítala, protože jsem na mimořádném sjezdu byla zvolená jako místopředsedkyně. Nechtěla jsem se profesionalizovat na aparátníka neziskové organizace, chtěla jsem zůstat ve svém oboru na MPSV a nechtěla jsem opouštět své zaměstnání. Na MPSV jsem byla spokojená, měla jsem dobrou pozici a dobrou práci. V referátu jsem měla i problematiku rovnosti žen, tak jsme šly s předsedkyní Hanou Lagovou jednat na ministerstvo, že díky své pozici v ženském hnutí mohu čerpat potřebné informace pro svěřené mně úsek. Jednání se uskutečnilo s náměstkem, na jehož jméno si již nevzpomínám, a bylo dohodnuto, že jeden den v týdnu budu pracovat na Svazu žen a budu tam řešit odborné věci. Rozdělily jsme si činnost s Hankou Lagovou. Ona měla provoz organizace a já tu odbornou stránku. V srpnu 1990 Hanka Lagová přišla na radu žen, že chce skončit s funkcí předsedkyně. Byla členkou komunistické strany, byla činná ve straně a za komunisty byla i v České národní radě. Přišla s tím, že je přesvědčená, že organizaci není k dobru její aktivita v KSČM, že tím neslouží k dobru věci a že by bylo lepší, když odstoupí a bude zvolena nová předsedkyně. V té době ještě nebyla situace v organizaci stabilizovaná. V Praze se odtrhly ženy Prahy 5 a Prahy 1 a svolat nový sjezd by bylo těžké. Bohužel přijaté nové stanovky s touto situací nepočítaly. V nich bylo, že předsedkyni volí jenom sjezd, nikdo jiný. Tenkrát za mnou ženy přišly, jestli bych nepřijala funkci předsedkyně Svazu žen, což by znamenalo, že budu muset odejít z ministerstva a nastoupit na Svaz jako zaměstnanec. Nebyla žádná jiná představa, kdo by jiný mohl tuto funkci tak rychle přijmout, přišlo mi neřfé odmítnout tento požadavek. Tento závazek jsem přijala s tím, že jen do řádného sjezdu do roku 1992. Pak tam bylo takových problémů a zajímavých vizí, co člověk mohl udělat, že mě to chytlo a říkala jsem, že přeci neodejdu od rozdělané práce. MONA nebyla zprivatizovaná, nebyla dořešena kauza Kounicův palác, bylo stále v platnosti Moratorium na majetek společenských organizací – bylo mnoho věcí otevřených k dořešení. Tak jsem si říkala, že zůstanu jedno volební období, a nakonec jsem zůstala tři volební období, plus ty dva roky, kdy jsem byla úřadující místopředsedkyní.
- LR:** Co bylo vašimi prioritami?
- ZH:** Řešit rodinnou politiku, pomoci ženám s jejich uplatněním na trhu práce, odstranění diskriminace, podpora spolkového života. Ženy z regionů mně zvaly na různé besedy. Pořádala se víkendová zasedání, která byla vždy zaměřena na nějaké aktuální téma a pak večer bylo nějaké posezení s harmonikou a zábavou. Byly to hezké chvílky, velmi přátelské, milé.
- LR:** Můžete říct nějakou zemi, se kterou jste měli opravdu kladné vztahy?
- ZH:** Úplně první se na nás obrátily Norky a Švédky. Jejich požadavkem bylo, abychom do České republiky pozvaly všechny představitelky ženského hnutí bývalého so-

cialistického tábora s tím, že ony vše zaplatí a my to organizačně připravíme. Když přijely a přišly do mé kanceláře, která ještě byla v hlavním bloku Kounicova paláce, vyrazilo jim dech, že máme takové nádherné prostory k dispozici. Reprezentační sál, kde byl organizován seminář, je nadchl. Tenkrát s nimi přijel lektor, který byl připraven nás školit v mezinárodní legislativě ženské otázky a o možnostech aktivit ženského hnutí. Zděšeně zjistily, že mezinárodní úmluvy známe, mnohá ustanovení jsou zabudována do zákoníku práce a dalších legislativních norem všech bývalých socialistických zemí. Legislativa byla v socialistickém táboře do r. 1989 koordinovaná, účastnice semináře měly velmi dobré znalosti. Po prvním dnu byly v rozpacích a nevěděly co dál, jak zaměřit seminář, abychom získaly nové informace. Ten lektor byl fantastický. Využil této situace k vzájemné diskusi a výměně názorů. Nakonec seminář byl velmi prospěšný pro obě strany. My jsme se naučily novým metodám při řízení diskusi, jak se rychle zaznamenávají nové myšlenky. Další organizací byla mezinárodní organizace venkovských žen. Předsedkyní pro Evropu v této asociaci venkovských žen (ACWW) byla Irka. Jela do Vídně na nějaký seminář, záměrně jela přes Prahu a domluvily jsme si spolupráci. Byla jsem pozvána na evropskou konferenci ACWW do Estonska. ACWW má jednou za tři roky regionální konferenci a celosvětovou jednou za pět let. Regionů je sedm. V r. 1993 byla regionální konference pro Evropu v Estonsku. Na tuto konferenci byly pozvány všechny představitelky ženského hnutí bývalého socialistického bloku. Společným tématem byla rodina – seznámení se s rodinnou politikou v jednotlivých zemích, s jejich legislativou. Kromě jednání v plénu byly vytvořeny pracovní skupiny, kde se diskutovala aktuální témata. Jedna skupina byla vytvořena z představitelk centrální Evropy (bývalého socialistického bloku), měly jsme shrnout společné problémy a potřeby pro další rozvoj ženského hnutí v centrální Evropě. Sedly jsme si na terasu a během odpoledne jsme nastínily plno společných problémů v našich zemích. Výstup z naší skupiny byl zpracován do dlouhodobého projektu ACWW, který byl zaměřen na pomoc ženským organizacím a jejich ženám v centrální Evropě. Ony dokázaly tuto tematiku uchopit, uměly komunikovat s různými nadacemi a s různými fondy Evropské unie. Na základě našich požadavků byl realizován pětiletý projekt, každý rok v jedné zemi byl seminář zaměřen na problémy, které jsme specifikovaly v diskusi v naší skupině. Jeden seminář byl v Bulharsku, jeden byl v Irsku, další v Polsku a v Rumunsku. Jeden byl také u nás. My jsme dokonce organizovaly i evropskou konferenci ACWW v roce 1998 v Čelákovcích. Zajímavé také bylo to, že ony v podstatě o nás nic nevěděly a byly překvapené, že jsme mezi sebou rychle vytvořily přátelské vztahy. Účastnice konference byly z různých evropských zemí, na konferenci byly vysílány delegace, ty se navzájem neznaly a separovaly se od sebe. Z centrální Evropy byla vždy jen jedna zástupkyně za každou zemi, takže jsme seděly dohromady a domlouvaly jsme se rusky. Na závěr konference měla každá země připravit nějaký kulturní program. My jsme se domluvily, že naše země představíme společně. Znaly jsme navzájem některé písničky a celé auditorium bylo překvapené naší dovedností, kdy jsme zpívaly společně a každá ze své země jednu píseň.

LR: Nové organizace vznikaly z iniciativy osob, které pocházely z československého prostředí, nebo se jednalo o osoby, které se vrátily z exilu?

ZH: To vůbec ne, byly to ženy se zájmem něco prosadit. Jedinou ženou z exilu, o které vím, byla redaktorka Wágnerová, s kterou jsem se setkala při přípravě Národního kongresu žen v r. 1991. Ona mi položila otázku, proč jsme paní Šíkové nenabídlly funkci předsedkyně ČSŽ. Proč? Protože ji v našem ženském hnutí nikdo neznal. Ona se pohybovala v jiných kruzích. Já jsem jí třeba znala, protože jsem studovala sociologii a byla jsem členkou Sociologické společnosti. Zúčastňovala jsem se různých konferencí, kde ona byla aktivní diskutérkou.

- LR:** Je mylné se domnívat, že se ženská otázka začala řešit až počátkem devadesátých let?
- ZH:** V r. 1998 jsem byla na velmi zajímavém semináři, kde hlavní referát měla Jiřina Šiklová. V něm uvedla, že ženy za socialismu byly daleko emancipovanější než ženy na Západě. Bylo to tím, že v padesátých letech byly „vyhnané“ na trh práce, byly „vyhnané“ z domácností. Musely se kvalifikovat a vzdělávat, aby byly svoji práci schopny zastávat. Kdežto na Západě se ženy na trh práce dostávaly až v sedmdesátých letech, takže emancipace u nás byla na daleko vyšší úrovni. Stavěly se školky, různá zařízení pro děti. Vytvořila se rodinná politika, prodlužovala se mateřská dovolená a vytvářely se služby pro rodiny. Jsem velmi alergická na to, když dnes v rámci rodinné politiky se začne vykládat, jak Švédsko je na vysoké úrovni, pokud jde o rodinnou politiku. Přitom v r. 1976 byli u nás, aby se seznámili a převzali celou metodiku mateřského příspěvku. Bohužel populační a rodinná politika, která u nás byla, byla od roku 1972 koncepční a nedostávalo se finančních prostředků pro další pokračování. Počátkem 90. let se začaly rušit jesle, mikrojesle, mateřské školky. V roce 1993 jsem byla na konferenci ILO (International Labour Organization = Mezinárodní organizace práce) v Turíně, kde se diskutovalo o potřebách žen. Belgičanky tam s velkou slávou vykládaly, jak komunikují se zaměstnavateli a zaměstnavatelé budují školky a zařízení pro děti. V období, kdy se u nás tato zařízení rušila.
- LR:** Jak vidíte Svaz žen dnes?
- ZH:** Ženské hnutí, ČSŽ má perspektivu zejména na vesnicích. Nastává však problém, že členky ČSŽ stárnou a mladých tolik nepřichází.
- LR:** Myslíte, že už se Svaz zbavil té komunistické nálepky?
- ZH:** Ne, ale mě připadne, že lidé jsou dnes otupělí, daleko víc než v devadesátých letech. Tenkrát se očekávala změna, všechno bylo špatné, všechno se odsuzovalo a někdy se „vylila vanička i s dítětem“. Byla velká očekávání. Já to vidím i na vesnici. Situace je tam jiná, než bývala. Lidé se uzavírají do sebe. Na vesnicích organizace zůstávají. Tam jsou lidé na sobě závislí, pokud někdo něco nepřipraví nebo neudělá, tak nic není. Takže ČSŽ organizuje různé aktivity – karnevaly, pohádkové lesy, pochody a další. Obávám se, že je to nyní na vesnicích spíše o sdružování za účelem organizování nějaké činnosti či aktivity, a jestli to má podtext skutečného klasického ženského hnutí, které za něco bojuje, to si nejsem jistá...

Datum, místo interview: 22. 3. 2016, Praha

Narátorka: PhDr. Zdeňka Hajná, CSc.

Tazatelka: Mgr. Lucie Rajlová, DiS.

ROZHOVOR

S doc. PhDr. MARTINEM KUČEROU, CSc.

Biogram narátora

Doc. PhDr. Martin Kučera, CSc., český historik, absolvent Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v oborech historie, filozofie a český jazyk. V letech 1979–1985 působil jako knihovník v ČSAV. Od roku 1986 vědecký aspirant a posléze vědecký pracovník dnešního Historického ústavu AV ČR. V první polovině 90. let pracoval také v Památníku odboje a v Masarykově ústavu.

Od mládí se badatelsky orientoval na dějiny československého odboje za první světové války, později na dějiny české politické reprezentace na přelomu 19. a 20. století a otázky rozpadu rakousko-uherské monarchie. V poslední době na sebe upozornil pracemi z českých kulturních dějin 20. století. Od roku 1973 byl členem Historické komise legionářů při Svazu protifašistických bojovníků, až do jejího zániku v roce 1991.

Rozhovor

MK: Historická komise legionářů byla neoficiální orgán Svazu bojovníků za svobodu, dříve Svazu protifašistických bojovníků, který existoval v letech 1969 až 1991. Z té doby si aktivně pamatují jako člen Komise období od března roku 1973. Prakticky celou její historii zachycují ve své paměti, protože k tomu nejsou žádné oficiální materiály.

Za první republiky nebyla jednota legionářského hnutí. Byla pouze jakási zastřešující organizace Československá obec legionářská, která ale z hlediska řady legionářů měla určité problémy programové a politické, protože Československá obec legionářská byla jednoznačně hradní orgán masarykovsko-benešovský, který hájil prioritu zahraničního odboje před odbojem domácím. To za prvé vadilo některým legionářům. Za druhé, její politická orientace byla národně-socialistická. Doktor Josef Patejdl, později popravený za druhé světové války, byl předseda Obce.

Vedle toho byla celá řada dalších legionářských sdružení a organizací, většinou pravicovějších, než byla ta národně-socialistická hradní koncepce. Byli to katolíci, agrární či národně-demokratičtí legionáři. Dokonce i fašizující legionáři, to bylo velmi podstatné. To byli ti, kteří byli soustředěni okolo Radoly Gajdy.¹ Potom byli samozřejmě i legionáři, po osvobození komunističtí, v čele s poslancem za komunistickou stranu Janem Vodičkou,² který poté legionářskou obec likvidoval. V podmínkách pomnichovských nebo kolem Mnichova, po roce 1938, se legionářské hnutí sjednotilo na programových zásadách Československé obce legionářské. Za války přirozeně legionáři byli na indexu, byli vězněni a mnozí z nich i popraveni. Po roce 1945 se Legionářská obec obnovila jako jediná legionářská organizace v republice.

¹ Generál Radola Gajda (1892–1948) byl český voják, jeden z hlavních velitelů československých legií v Rusku. Působil také jako meziválečný československý politik a předseda Národní obce fašistické v letech 1926–1938.

² Jan Vodička (1893–1961) byl československý politik a meziválečný i poválečný poslanec Národního shromáždění republiky za KSČ. Působil jako voják v Československých legiích v Rusku. Účastník bitvy u Zborova.

Zlikvidována byla zvláštním způsobem na přelomu let 1948/1949, kdy fúzovala se Svazem bojovníků za svobodu, kde byli osvobození političtí vězni, partyzáni, účastníci druhého odboje, letci a tak dále. Každý měl vlastní organizace, zastřešující orgán byl Svaz bojovníků za svobodu. Legionářská obec se sloučila zásluhou poslance Vodičky, Prokopa Maxy, blízkého spolupracovníka Masarykova a Benešova za první války, a politika Jóži Davida. Mezi nimi byl i tehdejší vysoký vládní funkcionář, který propojil sociální demokracii s KSC, Zdeněk Fierlinger, což byl legionář, protože vstoupil do dobrovolnických jednotek v září 1914, čili on byl starodružiník. Starodružiníci byli v podstatě „carofilsky“ a protimasarykovsky orientovaní, ale byly mezi nimi levicové výjimky, jako byl Fierlinger. Tímto způsobem Legionářská obec přišla nazmar a v 50. a 60. letech se legionáři nesměli scházet. Pokud tak činili někde po různých hospodách, tak činili jen nelegálně. Dělal to i navrátilci z vězení z 50. let. Legionáři byli zcela ilegalizováni, i v rámci toho Svazu bojovníků. Nemluvílo se o nich jako o nějaké samostatné odbojové složce. V roce 1967 v důsledku toho, že 28. říjen se znovu stal státním svátkem, byl do jisté míry rehabilitován první odboj. Můj přítel plukovník doktor Sáva Svatoň, ředitel Vojenského historického muzea, byl iniciátorem. Záštitu měl v náčelníkovi Vojenského historického ústavu plukovníkovi dr. Tiboru Hochsteigrovi a náčelníkovi Vojenského archivu plukovníkovi dr. Vojtěchu Fejlkovi. To byla „svatá trojice“ rozkvetu vojenských dějin v 60. letech. Nejenom, že Svatoň připravil výstavu k bitvě u Zborova, ale současně se také podílel na obnově legionářského muzea v Roveretu v severní Itálii. To byl veliký čin v té době. Na jaře 1968 se Rovereto otevřelo, bylo překrásné. Jsou tam i fresky Břetislava Bartoše,³ československého dobrovolníka v italské armádě, který to tam vymaloval. Zemřel v polovině 20. let a ty fresky byly úplně zaslé. Muselo se to zrestaurovat, na československý účet. Italoval to jenom umožnili. To jsou Svatoňovy neobyčejné zásluhy. Ovšem kdo přijal morální zodpovědnost nad tou výstavou k bitvě u Zborova? Jednalo se o něco zcela ojedinělého, byly vystaveny grafické listy z legií Otty Matouška, což byl významný malíř z Českých Budějovic, ruský legionář. Musel to na sebe vzít někdo vysoko postavený. Byli to armádní generál Ludvík Svoboda, který sám byl příslušník československých legií v Rusku, a Zdeněk Fierlinger. Z tohoto zázemí v 67. roce vznikl návrh obnovy Československé legionářské obce. To mělo později velikou podporu Ludvíka Svobody jako prezidenta, bez toho to nebylo vůbec možné dělat. Svoboda dokonce na vlastní riziko vyznamenal poslední žijící legionářské dobrovolníky zvláště vybrané 28. října 1969 na Pražském hradě vysokými státními vyznamenáními. Mimo jiné svému kolegovi, příteli z druhého pluku, armádnímu generálovi Klapálovi, který byl v 50. letech uvězněn, dal titul Hrdiny Československa, což bylo nejvyšší vyznamenání. Vyčítaly mu to velice stranické orgány, že dělá partyzánskou akci, ale nikdy jim ta vyznamenání nebyla odebrána.

Ze zborovské výstavy vzešel podnět obnovit Legionářskou obec. Než se to vše administrativně vyřídilo, přišel duben 1969. Dubček už nebyl prvním tajemníkem, stal se předsedou parlamentu místo Smrkovského. Smrkovský se tehdy dočasně na dobu půl roku stal předsedou federálního výboru Svazu protifašistických bojovníků. Během této relativně krátké doby, kdy Smrkovský vedl Svaz, prohlásil svým dělnickým způsobem: „Legionářskou obec, bratři, neobnovíme, ale uděláme z vás komisi, Historickou komisi legionářů a účastníků prvního odboje.“ Měl tam být i domácí odboj, jenomže z toho už prakticky nebyl nikdo živ. Žil už jenom Jan Hájek, který potom na podzim 1969 zemřel. Hájek byl dvakrát vězněn. Šest let byl vězněn nacisty a tři roky byl vězněn komunisty. Vždy za podvracení a za vlastizradu, přičemž ti komunis-

³ Břetislav Bartoš (1893–1926) byl český malíř a legionář v první světové válce v Itálii.

ti ho uvěznili v době, kdy mu bylo asi 72. Po úmrtí Hájka již nebyl prakticky domácí odboj zastoupený, takže z toho vznikla nakonec Historická komise legionářů a jejím předsedou se stal první italský dobrovolník František Hlaváček. Byl to člověk ohromných zájmů slavistických a erudice historické. Vedl Odbočku Národní rady československé v Římě koncem první světové války. Trpěl pocitem, že byl za první republiky nedoceněn, proto se přidal na Kramářovu stranu. S Národní demokracií se rozešel a za druhé války byl vězněn v Bayreuthu. Po válce se stal komunistou, po srpnu 1968 z KSČ vystoupil. Ten se stal prvním předsedou Komise.

Hlaváček mě do Komise přijímal. Bylo to prostřednictvím mého dědy, který byl italský legionář, a prostřednictvím mého strýce Karla Kučery, historika, který se s Františkem Hlaváčkem přátelil. V době, kdy mě jmenovali historikem Komise, mi bylo patnáct let. Bratr Hlaváček řekl: „To je historik Komise. To je historik Komise in spe.“ To znamená do budoucna. Stal jsem se historikem Komise místo Sávy Svatoňe, jenž mi své místo uvolnil. Svatoň byl v 70. roce degradován z plukovníka na vojína, propuštěn z VHU, měl zákaz výkonu vědecké práce, byl vyloučený ze strany a dělal skladníka až do 89. roku, kdy už byl v důchodovém věku, Restaurací a jídelen v Ralsku pod Troskami, kam se podruhé oženil. Stěhoval se z Prahy a říkal: „Bratři, já za váma už jezdit nebudu jako historik Komise, protože bych vás ohrožoval pozorností Státní bezpečnosti.“ Takže oni si zvolili mě a já mám cosi jako archiv Komise, ale to jsou vlastně jenom prezenční listiny. Já jsem to začal vnímat aktivně od nějakého 75. roku, a to už nebyl Hlaváček předsedou, to byl předsedou brigádní generál Antonín Mikuláš Číla,⁴ který zemřel v červnu 1983 a bylo mu sto a půl let. To byla postava skutečně mýtická, ten už byl před druhou světovou válkou předseda Svazu starodružiníků čili těch prvodobrovolníků z Ruska ještě do carské armády v 14. roce v Oděse, kde učil tělocvik a výtvarnou výchovu. To byla taky taková ohromná věc, že my jsme se scházeli potom pravidelně na svatého Václava ve Svatováclavské kapli na Hradčanech až do roku 1989. To nebylo pokračování starodružinických sjezdů, ale byly to sjezdy Komise. Umožňovali nám se scházet ve Schwarzenberském paláci i v době normalizace. Tam jsme vždy udělali dopolední zasedání a pak kanovník kapituly Pražského hradu monsignore Lebeda celebroid mši pro legionáře a líbali jsme repliku lebky sv. Václava.

Paní Dagmar Hochová, výtečná fotografka, jejíž otec Karel Hoch byl účastník prvního odboje domácího, redaktor Národních listů a historik, nás fotografovala. Ze začátku měla Komise 800 členů. Nebyli tam všichni žijící legionáři přirozeně, jenom ti, kteří byli členy Svazu bojovníků. Kdo byl mimo Svaz, tak vlastně do komise neměl přístup, i když my jsme tam přijímali kdekoho. Těch 800 členů postupně vymíralo. Každý rok byl odchod třeba 60, 70 lidí. Dokonce vím, že jeden rok nám odešlo 120 členů. My jsme se rozešli v roce 1991 dobrovolně, protože měla být obnovena Legionářská obec, ovšem na bázi druhého odboje, to je potřeba říct, a ta existuje dodnes a k té já se nehlásím, protože ta není dědicem původní meziválečné Obce. Meziválečná Obec se týkala jen prvního odboje. Jakmile tam už je přisunut druhý odboj, a dokonce soudobí veteráni, tak to už pro mě není autentická Legionářská obec.

Po smrti generála Číly byl předsedou Komise plukovník Jindřich Suška, což byl někdejší adjutant Štefáníkův, francouzský legionář. Suška byl poslední výkonný předseda. Já jsem to poté vést nemohl jako nelegionář. Formálně to vedli francouzští legionáři Josef Vašík a Antonín Šída. Byli to hodní lidé, ale už to nebyly sjednocující osobnosti. Tenkrát už byli skutečně jenom živi jednotlivci, až do toho posledního le-

⁴ Generál Antonín Mikuláš Číla (1883–1983) byl český učitel a akademický malíř, legionář na ruské frontě a československý brigádní generál.

gionáře, kterým byl Alois Vocásek,⁵ což ovšem bohužel je postava velmi problematická. Celé legionářské hnutí má složitý osud. Poslední registrovaný člen naší Komise byl usvědčený kolaborant z druhé světové války, za kolaboraci s Němci zavřený po válce. Byl to velmi vlivný člověk, ale bohužel. Takhle jsme neslavně dopadli, ale to se dalo očekávat, protože šlo opravdu o to přežít dobu normalizace, a to se podařilo. Teď bych se ještě závěrem rád zmínil o dvou letech, a sice 1987 a 1988, kdy nás Svaz bojovníků chtěl zrušit. Tehdy byl úřadujícím předsedou Svazu bojovníků dnes již zesnulý generálporučík Šádek, který chtěl Komisi zrušit z ideologických důvodů, už v období Gorbačovovy perestrojky. Říkal, že už to je tak málo lidí, a že jsou staříčky, že k čemu Komise? To bylo v 87. a pak se to opakovalo při výročí republiky v 88. roce, kdy jsme žádali, že budeme věnec dávat ke svatému Václavu a bylo nám to zakázáno městským výborem strany, což byl tenkrát vedoucí tajemník Miroslav Štěpán. Šádek řekl: „Oni budou stejně zrušení.“ Vždycky ve prospěch Komise svědčil a uchránil ji až do polistopadové doby historik Jan Galandauer.⁶ Jinak jsme byli ponecháni svému osudu a vůbec nikdo se o první odboj až do roku 1989 nestaral. Dnes je první odboj, legionáři (zejména ruští), námětem k dobrodružným příběhům komiksových příběhů à la Rychlé šípy. Tak to je konec prvního odboje.

LR: Měla Komise možnost vydávat nějaké publikace či pořádat nějaké akce?

MK: Organizoval se pouze Svatováclavský sjezd (28. září). Nesměli jsme se scházet v žádné budově Svazu protifašistických bojovníků, neboť nás tam nepřijímali. Museli jsme se jako kdysi legionáři v 50. letech scházet po hospodách. První schůze proběhla v klubovně Svazu bojovníků v Dejvicích, protože tam bydlel Fierlinger a mnoho dalších legionářů. Celá třída Československé armády byla legionářské družstvo. Bylo tam vystavěno mnoho hezkých domů. Na začátku normalizace legionářům však řekli, že se tam scházet nemohou. Od roku 1970 nebo 1971 jsme konávali každé první úterý v měsíci schůze s prezenční listinou, s přednáškou, s hovorem a s diskusí. Nejprve v restauraci na Letné. Tenkrát tam byla restaurace velice hezká, kde byl krásný prostorný salón. Byli k nám velmi vlivní, až do té doby, než generál Číla pronesl v roce 1978 (1979) plamenný projev na obhajobu cara Nikolaje II. Poté jsme se začali scházet v restauraci U Bohouše u Riegrových sadů na Vinohradech. Tam jsme chodívali do roku 1986. V 86. roce nám řekli, že tam taky nemůžeme být, ale bez zjevného důvodu. Tak jsme šli do Obecního domu, kde byla na jedné straně restaurace a na druhé straně kavárna. Na pravé straně, co byla restaurace, se kouřilo, byl to velice smrdutý malý salónek. V roce 1987 tam chodili někteří bratři v uniformě. Začali k nám chodit z druhého odboje. Do roka a do dne nám řekli: „Tak když vy tady takhle provokujete, tak už tady nesmíte být.“ Vraceli jsme se opět na Letnou, na dnešní třídu Milady Horákové, do Plzeňského dvora. Už jsme neměli salónek, seděli jsme u normálního stolu, protože nám vrchní řekli: „Žádný salónek nemáme a v žádném salónku nebudete, protože vy byste tam tropili jenom ostudu.“ Já jsem ještě říkal: „To jako myslíte, že staří pánové se tady budou svlékat nebo co?“ On říkal: „Já myslím ostudu jinou.“ Podařilo se nám po „sametové revoluci“ prosadit, že František Langer dostal Masarykův řád. Navrhoval jsem i Zdeňka Štěpánka, ale to už nebylo přijato. Zemřel o rok dříve, než Komise vznikla. Byl to náš člen honoris causa.

LR: Vy jste říkal, že jste tam měl nějaké referáty nebo přednášky na těch schůzích. Jaká byla jejich témata?

MK: Vždy se vztahovala k prvnímu odboji.

⁵ Alois Vocásek (1896–2003) byl ruským legionářem první světové války a účastníkem bitvy u Zborova.

⁶ Doc. PhDr. Jan Galandauer, DrSc. (* 1936) je český historik zaměřený na období přelomu 19. a 20. století v habsburské monarchii a Československu.

LR: To si připravovali vždy jednotliví členové?

MK: Většinou členové. Jenom ti, kteří chtěli, přednášeli. Dokud docházel bratr Hlaváček, ale to já ještě členem nebyl, tak ten přednášel pořád, a to i v situaci, kdy byl úplně hluchý. Byl skutečně mimořádný. Pak mluvil velmi často generál Číla. Měl přednášky hlavně o začátcích prvního odboje, o mezinárodních souvislostech, příčinách první světové války a podobně. To byly velice zajímavé věci.

LR: Zachoval se nějaký materiál?

MK: Ne. Oni měli pocit, že by to stejně nikdo nepublikoval, a když není společenská objednávka, tak mnoho lidí nic nenapíše. Navíc byla cenzura a obava o své rodiny.

LR: Tak asi tam spíš šlo i o ten kolektiv, že jste se určitě rádi viděli?

MK: O kolektiv šlo hlavně. Měli jsme i oficiální legionářské pohřby, předtím byly neoficiální. Když zemřel člen, tak čestná stráž si vzala uniformy, doktor Ševčík za ruské legie, bratr Bém za italské, Vašík a Šída za francouzské. Byli tam čtyři bratři, kteří stáli čestnou stráž u rakve, a když měl ten zesnulý vyznamenání, tak tam byla i vystavená. Končili jsme legionářskou večerkou a salvami. Na to členové Svazu bojovníků měli právo. V období mezi lety 1948 a 1969 se legionářské pohřby nekonaly.

LR: Vzpomínáte si na některé významné pohřby legionářů?

MK: Byly si dost podobné, osobně jsem se zúčastnil mnoha desítek z nich. První byly pohřby Zdeňka Fierlingra (měl vystavené ruské svatojiřské kříže všech tří stupňů, často je neměli ani staří sovětské maršálové), Františka Hlaváčka a divizního generála Jaroslava Hrbka. Z těch generálských pohřbů si pamatuju všechny – armádních generálů Karla Klapálka, Zdeňka Nováka, Jana Satorie, profesora Jaroslava Procházky, generálplukovníků Jana Kratochvíla a Josefa Malce, divizních generálů Jaroslava Fajfra, Matěje Němce, Josefa Beránka a Aloise Fišery, brigádních generálů Igora Kargerera a Antonína Mikuláše Číly, který byl mým blízkým přítelem. Organizovali jsme obřad Hany Benešové. Vůbec nejslavnější ze všech pohřbů, které jsem kdy zažil, byl ale pohřeb Ludvíka Svobody. K jeho rakvi vystavené na Hradě jsem doprovázel předsedu Komise legionářů a bývalého velitele 3. střeleckého pluku v Rusku, kde Svoboda začínal, generála Čílu. Pěšky jsme s tisícíhlavým průvodem táhli přes celou Prahu za rakví do Strašnic. Musíte vědět, že Svoboda byl prezident odstavený v funkce Husákem, který mu na příkaz Rusů stornoval zepsané paměti, docela bezostyšně je zcenzurovali. Husák se Svobodou se nesnášeli, všichni to věděli a Svobodu měli rádi. Byl symbol národního odboje, v den pohřbu (na svatého Václava 1979) mu všichni odpustili kolaboraci po srpnu 1968. Jeho pohřeb byl celonárodní manifestace, česká manifestace, ne slovenská! Proto mě překvapilo tvrzení ve vzpomínkách Miloslava Moulise, co nedávno vydal Národní archiv, že Svobodův pohřeb měl „v masách lidí mizivý ohlas“. Nevím, jaký měl ohlas, ale účastnily se jej desítky tisíc lidí. Bylo ten den krásně, ulice plné, to byly zástupy, já jsem byl u toho s legionáři. Nad jeho rakví jsem s nimi nahlas pronesl: „Věrní zůstaneme!“

Do té Komise přicházela řada vdov, které měly právo na členství. Mladší generace, třeba vnuci, bohužel ne. Ono to bylo politicky nepopulární.

LR: Synové a vnuci měli také právo na členství?

MK: Měli, ale nebyl zájem. Přirovnal bych to k nějakému folklornímu souboru, že to je jenom pro ty, které to zajímá, a že už je to dávno mrtvá minulost. Pro nás to mělo význam v pokračování kontinuity, protože první odboj měl osvobozeneckou ideu. Jestliže v ní byl přítomen i demokratický masarykovský vklad, ať už se to třeba těm katolíkům nelíbilo nebo těm bývalým fašistům, tak nakonec všichni ten demokratický vklad v sobě nesli. Šlo o udržování tradice, až do posledního legionáře.

⁷ Moulis, Miloslav: *Z mých vzpomínek*. Praha 2016, s. 165.

LR: Kolika let se dožil poslední žijící legionář?

MK: Poslední žijící legionář Alois Vocásek se dožil 107 let. To byl smutný osud. Jinak to byl velice milý a chytrý pán. Byl to adjutant Gajdův. Vocásek byl složitého profilu.

LR: Lze říci, že se legionáři dožívali vysokého věku?

MK: To je určitá pověra, že se dožívali legionáři vysokého věku. Někteří navrátilci z legií umírali třeba v 35 letech, např. na tuberu... Snad jsem Vám to podstatné všechno sdělil.

LR: Děkuji Vám.

Datum, místo interview: 23. 1. 2017, Praha

Narátor: Doc. PhDr. Martin Kučera, CSc.

Tazatelka: Mgr. Lucie Rajlová, DiS.